

Askeza u djelima sv. Jeronima i sv. Grgura Velikoga

Čelik, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:578049>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

ASKEZA U DJELIMA

SV. JERONIMA I SV. GRGURA VELIKOGA

Diplomski rad

Mentor:

Prof. dr. sc. Ivica Raguž

Student:

Matea Čelik

Đakovo, 2024.

Sažetak

Askeza u djelima sv. Jeronima i sv. Grgura Velikoga

Askeza, kao suradnja s Božjom milošću na putu posvećenja, nužan je dio života jednoga kršćanina, a osobito jednoga redovnika koji je zavjetovanjem izabrao „stalež savršenstva“. Askeza uključuje sustavni napor, vježbanje kako bi kršćanin rastao u kršćanskoj zrelosti, a redovniku ona je nužna kako bi uopće mogao ustrajati u zvanju. Redovnička Pravila i Konstitucije uređuju način života redovnika i donose nacrt onoga čemu bi zajednica i svaki pojedinac trebali težiti i u čemu se usavršavati. Šest je osnovnih točaka koje bitno obilježavaju gotovo svaku redovničku zajednicu. To su: molitva, rad, zavjeti djevičanstva, siromaštva i poslušnosti te zajednički život.

U ovom radu predstavljamo misli dvojice velikih crkvenih otaca – sv. Jeronima i sv. Grgura Velikoga. Glede sv. Jeronima oslanjamo se na njegove poslanice, a glede sv. Grgura Velikoga na njegove Homilije o proroku Ezekielu. Rad smo podijelili u dvije velike cjeline, a svaka će donositi misli jednoga autora koje nam mogu pomoći u razumijevanju i obogaćivanju shvaćanja rada i molitve, triju redovničkih zavjeta (djevičanstva, siromaštva i poslušnosti) te zajedničkoga života.

Ključne riječi: Jeronim, Grgur Veliki, rad, molitva, djevičanstvo, poslušnost, siromaštvo zavjeti, zajednički život

Summary

Asceticism in the works of St. Jerome and St. Gregory the Great

Asceticism, as cooperation with God's grace on the path of consecration, is a necessary part of the life of a Christian but especially of religious man and woman who, by taking vows, choose the "state of perfection". Asceticism includes sustained effort, practicing for a Christian to grow in Christian maturity and it is necessary for consecrated men and women to be able to persevere in their vocation. The Monastic Rules and Constitutions regulate the way of life of the consecrated men and women and they bring instructions towards which the community and each individual should strive for and progress. Six basic points significantly mark almost every religious community. These are: prayer, work, vows of chastity, poverty and obedience, and common life.

Regarding St. Jerome, we rely on his Epistles, and regarding St. Gregory the Great on his Homilies about the prophet Ezekiel. We have divided the work into two large units, each (of which) will bring the thoughts of one author that can help us understand and enrich the understanding of work and prayer, the three religious vows (chastity, poverty, obedience) and common life.

Keywords: Jerome, Gregory the Great, work, prayer, chastity, obedience, poverty, vows, common life

Sadržaj

Uvod.....	4
I. ASKEZA U SV. JERONIMA	8
1. Molitva i rad.....	8
1.1. Rad.....	8
1.2. Molitva.....	13
1.3. Osvrt.....	17
2. Zavjeti	18
2.1. Djevičanstvo	18
2.2. Siromaštvo	22
2.3. Poslušnost	25
2.4. Osvrt.....	29
3. Zajednički život	31
3.1. Osvrt.....	38
II. ASKEZA U SV. GRGURA VELIKOGA.....	40
1. Rad i molitva - djelatni i kontemplativni život.....	40
1.1. Međusobni odnos.....	40
1.2. Rad – djelatni život.....	41
1.3. Molitva – kontemplativni život.....	42
1.4. Osvrt.....	43
2. Zavjeti	44
2.1. Djevičanstvo – promatrano kao zavjet ljubavi	44
2.2. Siromaštvo – promatrano kao odvajanje od vremenitoga	45
2.3. Poslušnost – promatrana odnosom poglavara i podložnika.....	49
2.4. Osvrt.....	50
3. Zajednički život	51
3.1. Osvrt.....	58
Zaključak	60
Literatura.....	63

Uvod

Budući da naslov ovoga rada glasi „Askeza u djelima sv. Jeronima i sv. Grgura Velikoga“, pokušat ćemo na početku dati jedan osvrt na pojmove iz naslova kako bismo bolje razumjeli zašto „askeza“ i na kakvu askezu u ovom radu mislimo, zašto „sv. Jeronim“ i zašto „sv. Grgur Veliki“ te zašto ih možemo smatrati učiteljima askeze.

Pojam „askeza“ dolazi od grčke riječi *askesis* koja označava prakticiranje ili vježbu. Prvi kršćani posudili su taj pojam iz svijeta grčkoga sporta, a u ranokršćanskom vremenu odnosio se na vježbe samosvladavanja kojima su se vjernici pripremali, vježbali za vječni život.¹ Ona je čovjekovo nastojanje i vježba kako bi postigao neki fizički, moralni ili duhovni napredak.² Askeza u širem smislu označava duhovni život, čovjekovu suradnju s Božjom milošću na putu posvećenja. U užem smislu askeza označava sve one forme čovjekova odricanja onoga što je neprikladno ili svega onoga što mu priječi doći do cilja.³ Zadaća je asketske prakse da se u duši iskorijene poroci i da se zasade krjeposti. Važno je reći kako askeza nema svrhu sama u sebi, nego je ona u službi ljubavi.⁴

Askeza vodi suobličavanju Kristu, a u povijesti Crkve nalazimo različite izvanjske oblike koji su trebali pomoći u suobličavanju. U prvim stoljećima bilo je to mučeništvo, pa djevičanstvo, zatim nastaju brojne asketske struje laika koje se posvećuju strogomu i pokorničkomu životu, a kasnije se iz njih razvijaju redovničke zajednice sa zavjetima.⁵ Takve zajednice rađaju potrebu vodstva – prokušanoga i iskusnoga duhovnog vođe koji bi ih svojim savjetima, iskustvom i primjerom vodio.⁶ S obzirom da su se mnogi, iščitavajući upute iz Pisma, našli pred pitanjem kako oblikovati svoj posvećeni život, duhovni učitelji bili su oni koji su nastojali pojasniti kako se to može posvećeno živjeti.⁷ Među velike duhovne učitelje ubrajamo sv. Jeronima i sv. Grgura Velikoga koji su, svaki u svojem vremenu, dali značajan doprinos.

¹ Usp. M. DOWNEY, Askeza, u: M. GLAZIER, M. HELLWIG (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, Split, 1998., 55.

² Usp. F. PODGORELEC, Uloga molitve i askeze za osobni i zajedničarski život Reda bosonogih karmelićana, u: *Diacovensia* 23(2015.)4., 522.

³ Usp. isto, 522.-523.

⁴ Usp. T. Z. TENŠEK, Askeza, u: A. STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 71.-73.

⁵ Usp. M. DOWNEY, Askeza, 55.

⁶ Usp. I. BODROŽIĆ, O Bogu posvećenom životu u patristici. Prikaz povijesnoga razvoja i duhovnosti, u: *Diacovensia*, 23(2015.)4., 437.

⁷ Usp. isto, 438.

Askeza je nužna i potrebna svakomu kršćaninu, a osobito svećeniku i redovniku. Svećenicima je potrebna radi vlastitoga usavršavanja, ali osobito radi posvećivanja vjernika – jer vodstvo duša traži znanje i iskustvo u asketskom životu. Redovnici su posebno obvezni na asketski život po svojem zvanju, zavjetima i pravilima. Prvo, izabrali su „stalež savršenstva“ kao životni poziv te oni „nemaju preče dužnosti od rada na vlastitom posvećenju“⁸. Drugo, na svetost ih obvezuju i redovnički zavjeti po kojima su Bogu obećali živjeti tri evanđeoska savjeta – siromaštvo, čistoću i poslušnost. Treće, pravila Reda traže od svakoga člana i cijele zajednice kršćansku savršenost. Pravila postoje kako bi olakšala redovnicima postizanje svetosti – a ona bi trebala biti glavni cilj svake redovničke zajednice i svih pravila u cjelini.⁹ Askeza je „uistinu neophodno potrebna posvećenoj osobi kako bi ostala vjerna vlastitom poslanju i slijedila Isusa na Križnom putu“¹⁰.

Zašto Jeronim i Grgur? Upravo jer je askeza neophodna, u ovom radu osvrnut ćemo se na neka promišljanja i na neke vidove askeze koji se odnose na redovnički život, a koje nalazimo kod sv. Jeronima i sv. Grgura Velikoga. Dvojica velikih zapadnih crkvenih otaca koji su, također, i veliki učitelji askeze i monasi, dala su velik doprinos te su uvelike utjecala na razumijevanje askeze u Katoličkoj crkvi. Jeronim¹¹ (4./5. st.) nakon prvoga susreta s monaštvom biva oduševljen te se i sam povlači u pustinju. No, ne mogavši dugo izdržati, jer je bio neiskusn, vratio se i posvetio izučavanju Pisma. Nakon smrti pape Damaza, čiju je podršku imao, zbog velikoga otpora novomu asketskomu duhu, što ga je Jeronim širio, odlazi na Istok te u Betlehemu, s Paulom¹², osniva dvojnu asketsku zajednicu.¹³ Sv. Grgur Veliki (6./7. st.) odriče se službe gradskoga perfekta i postaje monahom. „Monaški mu se život činio lukom spasa.“¹⁴ Od svoje palače čini samostan te podiže i šest samostana na Siciliji. Suprotno običajima, kao monah postaje đakonom,

⁸ Ž. BEZIĆ, *Kršćansko savršenstvo. Asketika*, Split, 1973., 13.

⁹ Usp. *isto*, 67.-68.

¹⁰ IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, Zagreb, 1996., br. 38.

¹¹ Ovdje donosimo samo nekoliko crtica iz njegova života. Više o Jeronimovu putu donosi: J. BRATULIĆ, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, predgovor u: SVETI JERONIM, *Izabrane poslanice*, Split, 1990., IX.-XLV.

¹² Potječe iz senatorske obitelji, udala se za plemića Toksocija te je s njim imala petero djece (Toksocija, Blesilu, Paulinu, Eustohiju i Rufina). Kao mlada ostaje udovica te utjehu i snagu pronalazi u vjeri, molitvi i brizi za siromašne. Upoznaje sv. Jeronima te postaje njegova učenica i sljedbenica. Zajedno s njim osniva samostane i vodi ženski ogranak.

¹³ Usp. A. di BERNARDINO (ur.), *Patrology*, IV., Westminster Maryland, 1992., 216.-218.

¹⁴ Usp. M. MANDAC, Uvod u Homilije o proroku Ezekielu, u: GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, Zagreb-Zadar, 2020., 10.-11.

kasnije papinim izaslanikom, a onda biva jednodušno izabran za papu.¹⁵ Time je postao prvi papa redovnik, prvi je počeo koristiti naziv *servus servorum Dei* – sluga slugu Božjih, a bio je i prvi papa pisac.¹⁶ Iako je u životu bio prisiljen ostaviti monaški život, u duši je uvijek ostao monahom¹⁷ i pokornikom, toliko da su „prestrogi asketski život i neumorna radinost iscrpili njegove tjelesne snage do te mjere da je stalno poboljšivao“¹⁸.

Djela. Jeronim i Grgur autori su brojnih djela i njihov korpus možemo brojati u tisućama stranica. Zbog golema opusa jednoga i drugoga mislioca, u ovom radu morali smo se ograničiti. Kod Jeronima služit ćemo se samo njegovim poslanicama, pismima koja imamo prevedena u starijem izdanju o. Ivana Markovića¹⁹, a radi se o ukupno šezdeset osam pisama. Najpoznatija su pisma ona o djevičanstvu, udovištvu, monaškom životu i kleričkom staležu te o odgoju mladih djevojaka. Neka su pisma pogrebni hvalospjevi ili egzegetske rasprave. Cijela zbirka obilježena je osobnošću i duhom autora.²⁰ Iz tih pisama tražit ćemo i čitat ćemo one dijelove i one misli koje nam pomažu u razumijevanju Bogu posvećena i redovničkoga života. U ovom radu najviše ćemo citirati misli iz pisama koja je Jeronim pisao monasima, djevicama, udovcima i udovicama te ljudima u braku koji su odlučili živjeti djevičanski.²¹ Glede Grgura, u ovom radu osvrtaćemo se samo na njegove Homilije o proroku Ezekielu. Misli, koje Grgur ovdje iznosi, upućene su svim čitateljima, no na nekim mjestima izričito se obraća nekom od staleža – onima u braku, propovjednicima ili redovnicima.²² U radu ne ćemo iznositi samo one misli upućene redovnicima, nego sve one koje nam mogu koristiti u obogaćivanju i razumijevanju pojedinih dimenzija redovničkoga života.

Tijek rada. Ovaj rad promišljat će o posvećenom životu kao jednoj vrsti askeze. Ta askeza očituje se u samom načinu života redovnika koji je oblikovan pravilom i konstitucijama. Svako pravilo i svake konstitucije uređuju, određuju i pojašnjavaju temeljne točke i dimenzije redovničkoga života, a gotovo uvijek obrađuju – odnos rada i molitve, tri zavjeta (djevičanstvo, siromaštvo i poslušnosti) te zajednički život. Sam rad bit će

¹⁵ Usp. isto, 13.-14.

¹⁶ Usp. S. LEDIĆ, *Pape kroz povijest*, Zagreb, 2005., 39.

¹⁷ Usp. M. MANDAC, Uvod u Homilije o proroku Ezekielu, 10.-11.

¹⁸ Ž. BIŠČAN, T. Z. TENŠEK, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, Zagreb, 2000., 598.

¹⁹ U ovome radu koristimo izdanje iz 1908.g. zbog većeg izbora poslanica. Postoji izdanje iz 1990.g. koje donosi dvadeset šest poslanica: SVETI JERONIM, *Izabrane poslanice*, Split, 1990.

²⁰ Usp. A. di BERNARDINO (ur.), *Patrology*, IV., 241.

²¹ Analizom Jeronimovih pisama bavio se prof. Tukara u svojem članku: D. TUKARA, Kršćanske poruke u pismima sv. Jeronima, u: *Diacovensia* 28(2020.)4, 603.-623.

²² Usp. J. LECLERCQ, The teaching of st. Gregory, u: J. LECLERCQ, F. VANDENBROUCKE, L. BOUYER, *A History of Christian Spirituality, II. The Spirituality of the Middle Ages*, London, 1968., 7.-9.

podijeljen u dvije velike cjeline. Prva će cjelina iznijeti misli sv. Jeronima²³, a druga misli sv. Grgura s obzirom na navedenih šest točaka.

²³ U ovom radu nećemo odvojeno promatrati misli upućene klericima i monasima te misli upućene djevicama, nego ćemo ih sve promatrati ukoliko nam mogu poslužiti i obogatiti promišljanje o točkama redovničkog života kakvo danas poznajemo. Više o klericima i kleričkoj duhovnosti u Jeronimovim mislima: A. MIŠIĆ, Elementi svećeničke duhovnosti u spisima sv. Jeronima, u: *Obnovljeni život* 45(1990.)4, 219.-232.

I. ASKEZA U SV. JERONIMA

Jeronim, iako monah, piše brojna pisma i tako komunicira sa svijetom. Svoje sugovornike intelektualno i duhovno poučava. Jer je bio glasovit monah mnogi su mu pisali i tražili savjet i pomoć. U Jeronimovim pismima možemo pronaći sve „od pohvale do kritike, od radosti do očaja, od ohrabrenja do poticanja na samospoznaju vlastite grješnosti, od grješnosti do obraćenja“²⁴.

1. Molitva i rad

1.1. Rad

Radi na sebi dok si mlad. Prema Jeronimu, da bi Bogu posvećena duša mogla biti na korist braći ljudima, da bi mogla poučavati i svjedočiti potrebno je da sebe dovede u red, da radi na sebi, da se odgaja. Odgoj nam ponekad može biti izvana postavljen, no važno je da i sami pristajemo na njega, da ga želimo i da se, dok smo mladi i u snazi, oblikujemo za starost. Zato on zaključuje: „Dok si u dobi tjelesne snage, dok ti se još kosa nije progrušala, prije nego nastanu bolesti i nelagodna starost; prije neg te ščepa neumolna smrt, pribavljaj sebi bogatstvo, koje možeš svaki dan davati, a koga nestati ne može nikad. Nisam zadovoljan, da je u tebi išta maleno: sve želim da je najizvrstnije, sve savršeno.“²⁵ Takvu je uputu dobio monah Pavlin. Letu, koja je svoju kćer posvetila Bogu, Jeronim savjetuje da ju od malih nogu odgaja u strahu Božjem. Ne želi da djevojčica upoznaje i veže se za ono što je od svijeta, nego neka joj od početaka molitva bude na usnama: „Ovako treba da se obučava duša koja će biti crkva Božja. Ništa drugo nek ne nauči slušati, ništa govoriti, već što je u svezi sa strahom Božjim. Ružnih rieči neka ne razumie: nek ne zna svjetskih pjesama. Jezik dok je mlad nek se privikava na psalme.“²⁶ Od početka valja usvajati dobru i istinsku praksu jer „teško ćeš popraviti što pustiš da postane navika“²⁷. Na taj način Jeronim je mišljenja da je strah Božji izvrsno odgojno sredstvo.

Ukras krjeposti. Radom na sebi duša se treba ukrasiti krjepostima. Četiri su osnovne krjeposti poznate još starim filozofima, a na njih se poziva i Jeronim, a to su mudrost, pravednost, umjerenost i jakost. Ove krjeposti vode dušu prema cilju, one su istodobno i ukras duše i obrana od zla i grijeha. O njima Jeronim piše svećeniku Nepocijanu: „Želiš li znati kakve urese Gospodin iziskuje? Imaj mudrost, pravednost, umjerenost, jakost.

²⁴ D. TUKARA, Kršćanske poruke u pismima sv. Jeronima, 610.

²⁵ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., Zagreb, 1908., 18.

²⁶ *Isto*, 162.

²⁷ *Isto*, 168.

Zatvori se među ove četiri strane neba: ova četiri konja upregnuta u kola, neka te kao vozača Kristova, hitro vode k cilju. Ništa nije dragocjenije od takvih dragulja razne boje. Ovi će te sa svih strana resiti, ogradjivati, štiti: bit će ti ukras i obrana. Dragulji pretvorit će se u štitove.²⁸ Među ovim krjepostima najviše se ističe krjepost mudrosti o kojoj učimo iz Pisma i ljubeći Pismo. O njoj ovako Jeronim govori djevici Demetriji: „Ljubi sveto Pismo pa će sama mudrost tebe ljubiti. Ova nek ti je mila, i spasit će te. Poštuj nju, i ona će te zagrliti. Taj ukras nek je zapet o tvoje prsi i o uši tvoje.“²⁹ Uz krjeposti, dobra djela su ona koja također čine dušu lijepom, zato Jeronim opominje djevicu Eustokiju da ih ne napušta: „Čuvaj se, da ne napustiš nakita dobrih djela, koja su prave narukvice na rukama, i da ne raskineš poslanice svojega srca (2 Cor: 3, 3)³⁰, tj. poslanica koju je Duh Sveti napisao u srcu djevice Eustokije pozvavši ju da bude Isusova zaručnica. Jeronim tako opominje Eustokiju da ne prevari i ne ostavi ono što je Isusu obećala.³¹

Okvir kršćanskoga života – volja Božja. Ako vjerujemo u Krista i jer smo primili „ulje pomazanja njegova“³², tj. milosti Duha Svetoga, darove mudrosti i razuma koji se vjernima daju u krštenju i u sakramentu potvrde, i jer tako „nosimo njega u sebi, nemamo izlaziti iz crkve, to jest iz granica kršćanskoga života: nemo izlaziti na polje, to se razumije, miešati se s neznabožčkim nevjerstvom; nego moramo biti unutra, to jest služiti volji Gospodnjoj“³³. Božja volja okvir je, prema Jeronimu, unutar kojega kršćanska duša treba živjeti i raditi. Samo u tom okviru duša nalazi svoju radost, ispunjenje, smisao, duboko pouzdanje i snagu. Samo duša koja živi u okviru Božje volje može „u svemu što trpi veličati Gospodina“³⁴ i klicati: „Pravedan si, Jahve, i pravi su sudovi tvoji.“ (Ps 119, 137) U svemu što joj se događa duša treba biti zahvalna, predana onomu što Providnost pred nju stavlja. Pa i u bolesti, i u trpljenju, jer to je ono po čemu i kroz što se duša posvećuje. Neka trpljenja i slabosti dane su čovjeku kako bi ga držale u poniznosti. O misteriju slabosti i trpljenja Jeronim ovako piše Pauli: „Svaki onaj koji kaže da vjeruje u Isukrsta, nek se raduje radi svih sudova njegovih, ako sam zdrav, zahvaljujem na tome Stvoritelju. Ako sam bolestan, hvalim i za to volju Gospodinovu: *jer kad sam slab, onda sam jak* (2 Cor. 12, 10), i snaga duha usavršava se u nemoći tiela. Trpio je nešto i apostol

²⁸ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., Zagreb, 1908., 254.-255.

²⁹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 360.

³⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 157.

³¹ Usp. isto, 157.

³² Isto, 174.-175.

³³ Isto.

³⁴ Isto, 168.

što mu ne bi po volji: radi česa triput moli se Gospodinu, ali mu bi rečeno: *Dosta ti je moja milost jer moć (moja) u nemoći bolje sjaje* (2 Cor. 12, 9). I da se ne bi uznosio za objavljenja, bi mu svaki dan nekakav opominjač ljudske slaboće, kao što se davao slavodobitnicima: od kojih na kolima odzad stajaše pratilac, te im pri svakom poklikivanju govoraše: Spomeni se da si čovjek.³⁵ Ne samo da živeći ne treba izlaziti izvan granica kršćanskoga života, izvan volje Božje, nego i nam živeći valja misliti i na smrt, kako savjetuje jedan židovski tekst: „*Sjećaj se svedjer dana smrti svoje, i nikad ne ćeš sagriješiti* (Eccli. 7, 40).“³⁶ Jeronim je mišljenja da samo ako živimo misleći na smrt, misleći na vječnost, samo tako možemo pravo usmjeravati svoj život i razlučivati bitno od nebitnoga, sveto od nesvetoga. „Tako je (...) Marcela svoj viek vjekovala, i živjela uvijek misleći na svoju smrt. Tako bijaše obučena, te je odjeća podsjećala na grob; a sebe prinošala u žrtvu živu, razumnu, ugodnu Bogu (Rom. 12, 1).“³⁷

Besposlica – neprijateljica duše. Rad je važna stvarnost čovjekova života. Poziv i poslanje da radi i obrađuje zemlju čovjek dobiva već na prvim stranicama Pisma. Radom čovjek stvara i tako sudjeluje u Božjem stvaranju, dok u odbijanju rada lako postaje plijen zloga. Zato monaha Rustika Jeronim ovako savjetuje: „Radi kakav rad, da te hudoba uvijek u poslu zateče.“³⁸ To potkrjepljuje primjerom apostola koji su, kao apostoli, imali pravo živjeti od evanđelja (usp. 1 Kor 9, 14), no radili su svojim rukama (usp. 1 Kor 9, 12) kako nikoga ne bi opteretili (usp. 1 Sol 2, 9). Ne samo da su radili za sebe, nego su i drugima pomagali (usp. Dj 24, 17). Tim primjerom apostola, Jeronim potiče Rustika da čini barem ono što će mu služiti u njegovim potrebama, a predlaže mu neka zanimanja kojima se može baviti – zidanje, rad sa zemljom, pčelarstvo, pletenje mreža, prepisivanje knjiga i dr.³⁹ Smisao i cilj rada nije samo u uzdržavanju, nego još više – on spašava dušu koja se, kada radi, ne bavi štetnim mislima. Zato Jeronim u nastavku svjedoči kako: „Misirski manastiri imaju običaj ne primati nikoga koji nije sposoban za teške trude, ne toliko što im je ono potrebno za izdržanje, koliko radi spasenja duše: da se pamet ne zanositi za škodljivim mislima i ne pušta se po zlu, poput grješnog Jeruzolima (Ezech. 16, 25).“⁴⁰ Naziremo opasnost nerada. Onoga koji ništa ne radi Jeronim naziva dangubnikom,

³⁵ Isto, 169.

³⁶ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 319.

³⁷ Isto, 319.

³⁸ Isto, 271.-272.

³⁹ Usp. isto.

⁴⁰ Isto, 272.

a takav je „sav u željama“ (Izr 13, 4)⁴¹, tj. troši svoje sile i vrijeme oko pukih želja. Tako možemo sa sv. Franjom reći kako je besposlica neprijateljica duše. On u Nepotvrđenom pravilu, u poglavlju o načinu služenja i rada, od braće traži: „Neka se sva braća nastoje truditi oko dobrih djela, jer pisano je: Uvijek radi nešto dobro, kako bi te đavao našao zaposlena. I opet: Besposlica je neprijateljica duše. Zato se sluge Božje uvijek moraju truditi oko molitve ili kakva dobra djela.“⁴²

Posvećivanje po radu. Već smo ustvrdili kako za Jeronima rad nije samo radi uzdržavanja, nije ni sam sebi svrha, nego po njemu se duša posvećuje i doprinosi spasenju duša, svoje i duša bližnjih. Gospodinu je drago kada čovjek radi, kada stvara svojim rukama, čak više nego kada razda sve svoje. U ovom kontekstu Jeronim piše djevici Demetriji ove riječi: „Budeš li zabavljena toliko različnim poslom, nikad ti dani ne će biti dugi: naprotiv ma koliko oduljali za Ilijnskoga sunca, činit će ti se kratki; jer i tada nešto radnje nije izvršeno. Vladajući se na taj način, spasit ćeš i samu sebe i druge (1 *Tim.* 4, 16), i bit ćeš učiteljica svetoga života; čistoća mnogih bit će tvoj dobitak. (...) I nemaš počinuti od rada zato što po Božjoj milosti ničesa ne potrebuješ: nego valja s toga da radiš s ostalima, te poslušajući posao ni o čem drugom ne misliš, nego o: onom što pripada k službi Gospodnjoj. Reći ću iskreno. Ma da bi i razdala siromasima sve svoje blago, pred Isukrstom ništa ne bi bilo dragocjenije od onoga što sama svojim rukama načiniš, bilo za svoju potrebu, ili za primjer ostalim djevicama.“⁴³ U Jeronimovim pismima nalazimo i svjedočanstvo i primjer brižljiva rada svećenika Nepocijana – brinuo se da se oltar sjaji, da na zidovima ne bude čađe, da je pod obrisan, da je vratar na vratima, da su zastori na ulazima, da je riznica čista, da posuđe svijetli. On je pobožno vršio svoju svetu službu, svoj sveti rad i nije dao prostora nemaru ni u velikim, ni u malim dužnostima. Kitio je kapele i mjesta posvećena mučenicima te je i tako pokazivao trud i marljivost svećenika.⁴⁴ Nalazimo i prijedlog djevicama što mogu činiti: „odievati Isusa u siromasima, pohadjati ga u bolestnicima, hraniti ga u gladnima, primati ga u bezkućanicima, osobito u onima, koji su po vjeri domaći Gospodnji (*Gal.* 6, 16), izdržavati djevice po manastirima, brinuti se za Gospodnje sluge i za uboge duhom...“⁴⁵.

⁴¹ Prijevod: Ivan Marković.

⁴² FRANJO, Nepotvrđeno pravilo, u: *Franjevački izvori*, Sarajevo – Zagreb, 2012., 164.-165.; Misao o besposlici kao neprijateljici duše Franjo preuzima od sv. Benedikta. Vidi više: BENEDIKT, *Pravilo XLVIII.*, 1.

⁴³ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 353.-354.

⁴⁴ Usp. *isto*, 34.-35.

⁴⁵ *Isto*, 352.-353.

Kako treba živjeti? „Crkvene ljude“ Jeronim naziva zidovima i kulama Crkve, oni su poput stupova, oslonaca kojima je povjerena velika zadaća. Oni su oni kojima je bio povjeren nauk i svjedočanstvo, određeni duhovni autoritet. Zbog onoga što jesu, imaju i veliku odgovornost i zadatak u oblikovanju načina kako žive: „Zato crkovnim ljudima, koji se zovu zidovi i kule crkve, proročka rieč veli: *Zidovi sionski ronite suze (Thr. 2, 18)*, izpunjujući onu apostolovu: *Radujte se s radostnima, plačite s plačnima (Rom. 12, 15)*; da svojim suzama pobudite na plač one koji su tvrda srдца, e ne bi uztrajali u zloći, i čuli gdje im se kaže: *Ja te posadih vinograd rođan, sve dobrom lozom; pa kako se izvrže u grku tudjinsku lozu (Jer. 2, 21)*?“⁴⁶ U ovom odlomku monahu Rustiku vidimo Jeronimov poticaj „crkvenim ljudima“ da žive tako da se drugi, vidjevši njih, srcem obrate Gospodinu – to bi bio prvi Jeronimov zahtjev oblikovanja života. I danas su ti „crkveni ljudi“ promatrani: što i kako žive – iako se čini da se češće traži njihova pogriješka, nego primjer koji će nasljedovati. Živeći autentično, tako da im se djela slažu s onim što govore, nemaju se čega bojati. Govoreći o autentičnosti, Jeronim ovako piše svećeniku Nepocijanu: „Tvoja djela nek ne sramote rieči tvojih, da ti tko ne bi tihom odgovorio kad propoviedaš u crkvi: Zašto dakle sam ne činiš ovo što kažeš? Raskošan je učitelj koji punim trbuhom govori o postu. (...) Nek se slažu usta, duh i ruke kršćanskoga svećenika.“⁴⁷ Autentičnost života bio bi drugi zahtjev koji Jeronim postavlja. Promatrajući njegova pisma, uočava se njegovo neodobravanje onih „crkvenih ljudi“ koji svoju „svetost“ pokazuju, ili žele pokazati, velikim hodanjima, obilaženjima djevica i udovica, privatnim propovijedanjima i naučavanjima kojima se grade ozbiljnima, a zapravo se radi o „praznim prepiranjima“⁴⁸ kojima se „izvrće vjera Isukrstova“⁴⁹. Protiv takvih Jeronim opominje svećenika Dominiona: „Nek poštedi sebe, nek poštedi mene, neka poštedi kršćansko ime. Nek zna, da on nije kaludjer govoreći i trčeći tamo amo, nego mučeći i baveći se na jednom mjestu.“⁵⁰ U ovom možemo čitati treći Jeronimov zahtjev oblikovanja života monaha.

Ne osvrći se, ustraj. Jeronim je mišljenja da, kada se duša jednom odazvala na Božji poziv, nije dovoljno samo to što je ostavila svoju obitelj⁵¹, nego smatra važnim da se više ne osvrće natrag na ono što je imala, što je ostavila, a što joj je vezalo srce. Treba gledati

⁴⁶ *Isto*, 250.-251.

⁴⁷ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 246.

⁴⁸ *Isto*, 227.

⁴⁹ *Isto*.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ *Usp. isto*, 83.

naprijed, ispred sebe, hoditi pogledom usmjerenim prema cilju, prema Spasitelju svojem, prema Vječnosti. I zato Jeronim piše: „Budući da si ostavio Sodomu i hitiš na brdo, molim te i očinskom ljubavi svjetujem te, da se natrag ne obazireš (*Gen.* 19, 17), da nikad ne pustiš ručica na plugu (*Luc.* 9, 62), ni skuta Spasiteljeva (*Matt.* 9, 20; 14, 36) ni njegove kose noćnom rosom pokvašene (*Cant.* 5, 2) – kad si sve to jednom uhvatio – da s krova savršenstva ne salaziš tražiti priješnje odjeće (*Matt.* 24, 17)...“⁵² Jedno je ne osvrutati se, ali u tome treba ustrajati do konca života kako bi duša mogla primiti nagradu vječnoga života. O tome piše Jeronim udovcu Julijanu: „Srećan je i dostojan svakoga blaženstva onaj, koga starost zateče gdje služi Isukrstu, onaj, koga posljednji dan nadje gdje vojuje za Spasitelja, onaj, koji se *ne će zastidjeti kad stane govoriti neprijateljima svojim na (gradskim) vratima (Ib.* 126,5)⁵³ komu će se reći na ulazku u raj: Primio si zla u životu svojem, a sad se ovdje veseli (*Luc.* 16, 25).“⁵⁴ Velika je nagrada obećana kršćaninu, redovniku – vječni život. Život u toj spoznaji čini život sretnim, ali u isto vrijeme očituje se i ozbiljnost života kršćanina jer lako može pasti i izgubiti tu radosnu vječnost. Objašnjenje ove stvarnosti od Jeronima primio je monah Rustik: „Nitko na svijetu nije srećniji od kršćanina, jer mu se obećava kraljevstvo nebesko. Nikomu nije mučnije, jer mu svaki dan o dlaci visi život. Nitko nije od njega jači, jer on nadjačava sotonu. Nitko od njega nije slabiji, jer ga tielo nadvladjuje. Jedne i druge stvari imamo mnogo dokaza. Razbojnik postaje vjeran na križu, i odmah biva dostojan čuti: *U istinu ti kažem: danas ćeš biti sa mnom u raju (Luc.* 23, 44). Juda s apostolske časti pada u paklenu propast: i ni prijateljska gostba, ni umočeni zalogaj (*Joan.* 13, 26-27), ni milostivi cjeliv ne mogu ganuti ga da ne izda, bar kao čovjeka, onoga kojega je priznao za sina Božjega.“⁵⁵

1.2. Molitva

Neprestana molitva, vremena molitve. Znamo da je molitva temelj i stup kršćanskoga života, a osobito redovničkoga života. Uvijek vrijedi i sve obvezuje poziv na neprestanu molitvu. Jeronim je mišljenja da u ostvarenju te „neprestane molitve“ mogu pomoći točno određeni trenutci dana koji su posvećeni molitvi, praćenje određenih radnji molitvom, kao i čitanje Riječi Božje. Naznačujući načine, trenutke, situacije i vrijeme molitve,

⁵² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 80.

⁵³ Misli se na Ps.

⁵⁴ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 242.-243.

⁵⁵ *Isto*, 260.-261.

Jeronim ovako piše djevici Eustokiji: „Premda nam apostol naređuje da molimo neprestano, i premda svetima jest molitva i san isti, ipak treba da su nam podijeljeni časovi za moljenje, da nas i samo ustanovljeno vrijeme podsjeti na dužnost, ako bismo oko drugoga posla bili zabavljeni. Svak zna šta su časovi, treći, šesti, deveti, jutrenja i večernja. I nek se ne jede, ako se prije ne moli, i nek se ne ustaje iza trpeze ako se ne zahvali Stvoritelju. Obnoć valja se dignuti dva i tri puta; valja prečitavati što se je zapamtilo iz svetoga Pisma. Izlazeći iz kuće, treba oružati se molitvom. Vraćajući se s ulice, prije valja se pomoliti pa sjednuti; nek se tielo ne odmara dok se duša ne nahrani. Pred svakim poslom, i na svaki korak neka se rukom čini na sebi znak križa.“⁵⁶ Iz ovoga možemo vidjeti da je za Jeronima važno imati strukturu i disciplinu u molitvenom životu.

Ložnica srca – mjesto molitve. Osim određivanja vremena molitve, Jeronimu je bitno i mjesto molitve. Gospodin traži molitvu u skrovitosti srca, u ložnici srca, kao što prorok Izaija poziva narod: „Hajde, narode moj, uđi u sobe (ložnice)⁵⁷ i vrata za sobom zatvori.“ (Iz 26, 20) U ložnice svoje ulazimo, smatra Jeronim, kada stupamo u samoću svoje duše, a zatvaramo vrata kada neuredne želje obuzdavamo.⁵⁸ Tamo, u nutrini, u ložnici srca, duša boravi sa svojim zaručnikom: „Nek te uvijek zaklanja samoća tvoje sobe, neka se unutra zaručnik uvijek s tobom zabavlja. Moliš li? govoriš zaručniku. Čitaš li? on govori tebi.“⁵⁹ Tako Jeronim piše djevici Eustokiji, ali dodaje i opomenu: „nek lude djevice lutaju van kuće, ti stoj unutra sa zaručnikom“⁶⁰. Jeronim je svjestan da postoji opasnost „lutanja“ i izlaženja van. Zato upozorava svećenika Nepocijana: „Ne ću da moliš na raskršću od ulica (*Matt.* 6, 5), da nestalna naklonost svjetine, ne skrene ti molitve s pravoga puta.“⁶¹ I kao da čujemo Jeronimov vapaj posvećenoj duši:

„Budi i ti Marija: više cieni nauku, nego jelo. Tvoje sestre neka trče tamo i amo, i neka traže kako će primiti Isusa u goste. Ti, kad si već jednom bacila sa sebe breme svjetovno, sjedi kod nogu Gospodinovih“⁶²; i reci: „nađoh onoga koga ljubi duša moja, uhvatila sam ga i ne ću ga pustiti“ (Pj 3, 4). Sa zaručnikom Isusom razgovaraj „ili moleći ili pjevajući psalme“⁶³, svoje jelo blaguj tako da nakon

⁵⁶ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 135.

⁵⁷ Kako donosi Jeronim.

⁵⁸ Usp. I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 119.

⁵⁹ *Isto*, 117.

⁶⁰ *Isto*, 119.

⁶¹ *Isto*, 253.

⁶² *Isto*, 117.

⁶³ *Isto*, 150.

njega budeš „kadra moliti i čitati“⁶⁴, „posti svaki dan“⁶⁵, a „hrana nek ti je umjerena, a nikad pun trbuh“⁶⁶.

Sveto pismo. Poznata nam je Jeronimova ljubav prema Svetom pismu⁶⁷, a kada netko nešto srcem ljubi i za nešto gori, onda i druge zapaljuje tom ljubavlju i čežnjom. Tako lako uočavamo Jeronimove poticaje, pouke i savjete koje daje svojim sugovornicima, kako im preporučuje druženje sa Svetim pismom. U pismu djevici Demertiji Jeronim naglašava važnost određivanja točnoga vremena za čitanje te ju savjetuje da bude umjerena: „Osim reda psalama i molitava (...) odredi koliko ćeš sahati čitati sveto Pismo, koliko vremena baviti se drugim štivenjem, ne da se tim izmoriš, već da ti bude na ugodnost i pouku duši.“⁶⁸ Svećenika Nepocijana potiče na neprestano druženje s Pismom: „Čitaj često božanstveno Pismo; pače svetih knjiga ne puštaj nikad iz ruku.“⁶⁹ Monahu Rustiku savjetuje neka mu naslada bude znanje Pisma pa ne će tražiti nasladu u putenosti i ne će popustiti strastima: „Knjiga nikad nek ti nije daleko od ruku i od očiju. Psaltir uči od slova do slova. Molitva nek ti je bez prestanka (1 *Thes.* 5, 17); a razum budan i nepristupan taštim mislima. (...) Nasladuj se znanjem svetoga Pisma, i ne ćeš se nasladjivati putenošću. Nek se tvoj duh ne daje različnim strastima; jer ako ti se ove priliepe za srđce, tobom će obladati, i dovest će te do prevelikoga prestupka.“⁷⁰ Djevicama Eustokiji i Demetriji Jeronim govori o snazi Pisma kao o oružju u svladavanju napasti⁷¹, a to se osobito odnosi na napast putenosti: „Nek ti je svedj u rukama sveto Pismo; a i moli se Bogu tako često, da ovakov štit odbija od tebe striele pomisli, koje obično napadaju na mladež.“⁷² Da je Pismom moguće prožeti cijeli dan donosi nam primjer Ambrozija koji: „Bez čitanja svetoga Pisma nikad nije jeo, i nikad nije pošao spavati, ako jedan od braće ne bi čitao na glas svete knjige. Tako, veli, da je radio danju i

⁶⁴ *Isto*, 158.

⁶⁵ *Isto*, 102.

⁶⁶ *Isto*.

⁶⁷ S obzirom na pitanje poteškoća vezanih uz Pismo, s kojima se rana Crkva morala suočiti, te o Jeronimovom doprinosu u toj problematici više nalazimo: I. BODROŽIĆ, Nepoznavanje Pisma je nepoznavanje Krista, u: *Vrhbosnensia* 25(2021.)2, 197.-214.; Papa Franjo nastoji osvijetliti vjernicima važnost Pisma u svakodnevnom životu. Tako na blagdan sv. Jeronima, u 1600. obljetnici Jeronimove smrti, objavljuje motuproprij *Aperuit illis* kojim određuje da treća nedjelja kroz godinu bude posvećena Božjoj riječi. Više o tome: ISTI, Vratiti dug sv. Jeronimu, u: *Crkva u svijetu* 55(2020.)2, 191-195.; J. KNEŽEVIĆ, Sv. Jeronim – prevoditelj i tumač Svetog pisma. O 1600. obljetnici njegova rođenja, u: *Vrhbosnensia* 25(2021.)2, 169.-173.

⁶⁸ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 353.

⁶⁹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 246.

⁷⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 271.

⁷¹ Usp. I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 16. i 103.; II., 345.

⁷² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 127.

noću, kako bi čitanje dolazilo za molitvom, a molitva za čitanjem.⁷³ No, Jeronim uočava našu ljudsku slabost i to kako se brzo umorimo čitanjem te se vraćamo svjetskim stvarima: „Ovako što vršismo li ikad mi, proždrlice, koji zijevamo ako samo drugi sat zateče nas gdje čitamo, i tarući se rukom po obrazu ustežemo zlovolju; pa kao da smo se odveć iztrudili, nanovo se bavimo svjetskim stvarima?“⁷⁴ Ipak, Jeronim zna i osjeća da duša zapravo u dubini žeda za Bogom i zato razmatra i razmišlja o Zakonu Božjem: „Otkud neumorno razmišljanje zakona Isukrstova, ako ne iz želje za onim koji je zakon dao?“⁷⁵

Budnost – Kristov vojnik. Kako bi opisao kršćanski život, Jeronim upotrebljava sliku vojnika, a to se osobito odnosi na one koji su se zavjetovali u redovničkom životu. U jednom pismu monahu Heliodoru postavlja pitanje: „Što radiš, mlitavi vojniče, u očevom domu? Gdje su šančevi, gdje obkopi, gdje li zima pod kožnim šatorima?“⁷⁶ Poziva ga na budnost i trud oko građenja šančeva, opkopa i šatora, jer „eno s neba truba trubi“⁷⁷ i označuje blizinu paruzije, „eno u oblacima nebeskim hodi vojvoda naoružan, koji će svladati sviet“⁷⁸. Jeronim kritizira njegovu udobnost i uljuljanost i poziva ga na borbu, na budnost te ga podsjeća na zavjete, na zakletvu koju je učinio: „A ti mi iz spavaće sobe krećeš na boj, iz tame na sunce jarko! Tielo koje je naviklo na *tuniku*, ne trpi težine oklopa. Glava pokrivena platnom, ne će šljema. Tvrđi balčak načinja žuljeve na rudi mekanoj od nerada. Slušaj proglas svojega kralja: *Tko nije sa mnom, protiv mene je, i tko sa mnom ne sakuplja, sazasiplje* (Matt. 12, 30; Luc. 11, 23). Spomeni se dana u koji si postao vojnik, te zakopav se s Kristom u krštenju (Col. 2, 12) izgovorio si riječi svetotajne zakletve, da za ime njegovo ne ćeš gledati ni na majku ni na otca. Eto dušmanin hoće da ubije Isukrsta u tvom srcu. Eto u neprijateljskom taboru čeznu za darom što si ga primio da vršiš vojničku službu. (...) Ne pustiv suze, leti pod zastavu križa. U ovakovu slučaju biti nemilostiv, jest jedna jedina prava sinovlja ljubav. – Doći će doći poslie onaj dan kad ćeš kao pobjeditelj vratiti se u domovinu, te kao dobar junak (...) hoditi po nebeskom Jeruzolimu.“⁷⁹

⁷³ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 185.

⁷⁴ *Isto*, 185.

⁷⁵ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 34.

⁷⁶ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 52.

⁷⁷ *Isto*, 53.-54.

⁷⁸ *Isto*.

⁷⁹ *Isto*.

Progonstva. „Varaš se, brate, varaš, ako misliš, da kršćanin igda može biti prost od progonstva. Baš se onda na čovjeka juriša, kad ne zna da se juriša na nj. Neprijatelj naš kao lav ričući obilazi tražeći koga da proždre (*Pet. 5,8*), a ti misliš da je mir?“⁸⁰ Jeronim zna da duša, koja se preda u službu Božju, ne može biti bez poteškoća. To nam svjedoči i Sirah: „Sine moj, ako želiš služiti Gospodu, pripravi dušu svoju na kušnju.“ (*Sir 2, 1*) No, Jeronim zna i to da nisu svi toga svjesni te nemaju vjere da ustraju: „Mnogo ih je koji započеше, a malo ih je koji doprieše do vrha.“⁸¹ Važno je boriti se, smatra Jeronim, važno je hrvati se jer Bog „želi da svi njegovi borci budu okrunjeni“⁸². On „nije zloban, i ne sprema jednomu palmovu grančicu, a drugomu sramotu“⁸³, ali na vojniku je da trči i da trči tako da dobije (*usp. 1 Kor 9, 24*). Iz ovoga možemo vidjeti da Jeronim na život gleda kao na školu za hrvanje, kao na mjesto za vježbanje života po pravilima kršćanske savršenosti.⁸⁴

1.3. Osvrt

U ovom poglavlju promatrali smo Jeronimove misli o radu i molitvi. Vidjeli smo kako Jeronim smatra da je prvi rad, koji duša treba započeti, zapravo rad na sebi, a s tim radom na sebi valjalo bi početi od mladosti. Radom na sebi duša se ukrašava, a najljepši su ukrasi duše, kako smo vidjeli, krjeposti. Kako bi duša znala što, gdje i kako činiti, Jeronim joj daje okvir, a to je okvir Božje volje. Ona je okvir kršćanskoga i redovničkoga života. Nju tražiti i Bogu na svemu zahvaljivati, pa i u bolesti, nemoći i trpljenju, trajni je zadatak, a misao na smrt, smatra Jeronim, daje pravi smisao i vrijednost ovozemaljske stvarnosti. Nadalje, vidjeli smo kako za Jeronima rad nema svrhu sam u sebi i nije mu cilj samo blagostanje, nego radom duša se zaštićuje od napada i kušnji zloga. Besposlica se tako očituje kao neprijateljica duše. Zatim smo saznali što Jeronim savjetuje svojim sugovornicima što mogu činiti i tako se svojim, Bogu ugodnim djelima, posvećivati. Upoznali smo Jeronimove naloge kako bi „crkveni ljudi“ trebali živjeti – tako da pobuđuju druge na obraćenje, autentično, te šuteći i boraveći na jednom mjestu. Zatim je uslijedio Jeronimov poziv posvećenoj duši neka se ne osvrće natrag, na ono što je imala

⁸⁰ *Isto*, 56.

⁸¹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 81.

⁸² *Isto*.

⁸³ *Isto*.

⁸⁴ *Usp. I. MARKOVIĆ, Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 157.

i što je ostavila, te poziv da ustraje do konca. Tu smo upoznali i Jeronimovo promišljanje o krhkosti kršćanskoga života.

U analizi misli o molitvi vidjeli smo da se Jeronim poziva i naslanja na apostola Pavla u želji i potrebi za neprestanom molitvom, a savjetuje i točno određivanje trenutaka dana posvećenih molitvi. Nadalje, najvažnije mjesto molitve, kako donosi Jeronim, jest ložnica srca, tj. samoća duše, gdje duša boravi sa svojim zaručnikom. Sljedeće promišljanje o molitvi donosi nam važnost prožimanja osobne stvarnosti sa Svetim pismom. Ovdje Jeronim savjetuje svojim sugovornicima određivanje trenutaka za čitanje Pisma, piše im o snazi Pisma u borbi sa strastima i nasladama, osobito u svladavanju putenosti. Jeronim donosi i primjer sv. Ambrozija koji je prozeo svoju svakodnevnicu Pismom, iznosi činjenicu čovjekova brzog zamora u bavljenju Pismom, ali i istinu čovjekove duboke čežnje za Zakonodavcem. Slika vjernika, redovnika kao vojnika sadržaj je naredne točke promišljanja o molitvi. Ovdje nalazimo i Jeronimov poziv vojniku da bude budan, poziva ga na borbu i kritizira njegovu uljuljanost i udobnost. Važno je biti budan jer, kako Jeronim smatra, a i Pismo potvrđuje, onaj koji sebe stavlja na službu Bogu, ne može biti bez progonstva.

2. Zavjeti

2.1. Djevičanstvo

Nužna, ali nije dovoljna. „Sveta pak čistoća, bez koje nitko ne će Boga vidjeti (*Matt.* 5, 8), pruža ljestve onima, koji se penju na najviši vrh.“⁸⁵ Ove riječi Jeronim piše Demetriji u pismu u kojem ju poučava kako živjeti djevičanski, te nastavlja: „Pri svemu tome, ni ona, ako je sama, ne će djevicu okruniti. To se čita u Evandjelju o djevicama mudrim i ludim: od kojih jedne ulaze u ložnicu sa zaručnikom, a druge, kojima se žižci utruše, jer ne imadijahu ulja dobrih djela, nisu puštene k njemu (*Ib.* 25, 1-12).“⁸⁶ Čistoća, smatra Jeronim, bez ulja dobrih djela ne dovodi k Bogu. Isto tako čistoća ne može stajati niti se razvijati samostalno, bez ostalih krjeposti: „Što nam dakle treba hvaliti se čistoćom, kad ona bez svojih pratilaca i dodataka, uzdržljivosti i umjerenosti, ne može o sebi drugoga

⁸⁵ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 349.

⁸⁶ *Isto.*

uvjeriti?“⁸⁷ Također Jeronim tvrdi kako valja imati na umu da je savršena čistoća ipak Božji dar.⁸⁸

Žrtva živa. Djevičanski život nije bezbolan, on traži jednu posebnu žrtvu. O njoj Jeronim piše svećeniku Julijanu, a to je da se osoba sama prinese Bogu kao žrtva: „Gospodin hoće samoga tebe za žrtvu živu, ugodnu Bogu (*Rom. 12, 1*); tebe, velju, ne stvari tvoje. I zarad toga opominje te raznim kušnjama: jer se Izrael mnogim udarcima i jadima poučava: budući da *Gospodin kara onoga koga ljubi, i šiba svakoga sina koga priznaje za svojega (Prov. 3,12; Hebr. 12, 6)*.“⁸⁹ Jeronim ne želi da se prikazuje Bogu ono što će propasti, što kradljivac može ukrasti, već ono što će „s tobom pod zemlju poći, o ne, već u kraljevstvo nebesko i u rajsko uživanje“⁹⁰. Također, u prijateljskoj ljubavi, Jeronim opominje i poziva prijatelja Pamakija da prikaže sebe kao žrtvu Bogu, ne samo svoj imetak. Savjetuje mu da se ugleda na Sina Božjega koji nije došao da bude služen, već da služi (usp. *Mt 20, 28*). Jer „zna stari neprijatelj, da je vrlo trudnije postići čistoću, nego novce“⁹¹. Lako je izvana nešto odbaciti, no „unutrašnji je rat pogibeljniji“⁹².

Izvršnji put. Povijesno, osobito u prvim stoljećima Crkve, nalazimo istaknutu misao koja djevičanski život smatra izvršnjim putem.⁹³ Toga su mišljenja svi crkveni oci, pa tako i Jeronim. U njegovim pismima nalazimo misli kako djevičanstvo pripada naravi, kako je ono dio rajskoga stanja, dok ženidba nastaje poslije grijeha. Eva je u raju bila djevica, a kasnije je obučena u „haljine od kože“ te od tada, smatra Jeronim, započinje ženidba. On tvrdi kako se od ženidbe rađa tijelo u djevičanskom stanju te da time tijelo plodu daje ono što je samo izgubilo.⁹⁴ Jeronim je živio u vremenu kada se smatralo kako je drugi Kristov dolazak blizu te je govorio kako nema potrebe odricati se izvršnjega načina života, djevičanstva, radi rađanja djece.⁹⁵ Ali isto tako mišljenja je kako se ženidba ne smije ukinuti jer, kako bi se moglo cijeliti djevičanstvo, ako bi bilo svima nametnuto, a i bilo bi „odveć teško nagoniti proti naravi, hotijući na sramotu, da ljudi provode život andjeoski, i po neki način osudjujući ono što je prije Bog ustanovio (*Gen. 2, 24*)“⁹⁶. Tako

⁸⁷ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 291.

⁸⁸ Usp. *isto*, 107.

⁸⁹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 240.-241.

⁹⁰ *Isto*, 242.

⁹¹ *Isto*, 61.

⁹² *Isto*.

⁹³ Vidi više: I. RAGUŽ, O svećeničkom celibatu u krizama današnje Crkve, u: *Diacovensia* 18(2010.)2, 313.-328.

⁹⁴ Usp. I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 107.

⁹⁵ *Isto*, 110.

⁹⁶ *Isto*, 109.

Jeronim zaključuje da je „veća plaća za ono što nije pod silu, nego se dariva“⁹⁷. No, Jeronim vidi kako nije dovoljno samo znati što je dobro, što je bolje, koji je put izvrsniji, ako se to isto dobro ne čuva, ako se oko njega ne trudi. Znati, piše Jeronim, to je stvar razuma koja je zajednička mnogima. Čuvati, to je već stvar truda u koji je tek nekolicina uključena.⁹⁸ Pišući ovo, Jeronim tvrdi kako ne želi toliko veličati, koliko više sačuvati djevičanstvo: „hoću ne da veličam djevičanstvo, nego da ga sačuvam“⁹⁹.

Opasnost izvrsnijega puta. Jeronim je svjestan da netko može živjeti djevičanski u tijelu, ali ne u duhu. Zato se poziva na apostola Pavla koji djevicu označava kao svetu tijelom i duhom (usp. 1 Kor 7, 34).¹⁰⁰ Evanđelist nam svjedoči da: „tko god s požudom pogleda ženu, već je s njom učinio preljub u srcu“ (Mt 5, 28). Na temelju ovoga Jeronim zaključuje: „Dakle i mišlju gubi se djevičanstvo. To su ti opake djevice, djevice tielom a ne duhom: djevice lude, koje, zato što nemaju ulja, zaručnik ih od sebe odvaja (Matt. 25, 12). (...) Što će biti od onih koje dadoše u nečistoću ude Isukrstove (...)? Takove će uput čuti: *Sadji, sjedi na zemlju, djevojko, kćeri babilonska: sjedi na zemlju: nema* (više) *priestolja kćeri kaldejeskoj: ne ćeš se više zvati mekušica i nježna: uzmi žrvanj, i melji brašno: podigni (s glave) pokrivalo svoje, zagali golieni, i priedji preko rieka: odkrit će se golotinja tvoja i vidjet će se sramota tvoja (Is. 47, 1 – 3).* (...) bit će otkrivena, metnut će joj se pred lice njezine najgore stvari. (...) Bolje je bilo poći za čovjeka, bolje je bilo hoditi po ravni, nego težeći za onim što je uzvišenije, strovaliti se u dubinu paklenu.“¹⁰¹ Nemoguće je, smatra Jeronim, u isto vrijeme uživati u slasti i imati život Božje milosti u sebi¹⁰² – jer „ona koja provodi lagodan život, živa je već umrla“ (1 Tim 5, 6).

Čuvanje. Kako bi sačuvao čistoću, Jeronim savjetuje svećenika Nepocijana neka u njegov stan „ne stupa ženska glava“, neka s njima ne boravi pod istim krovom, neka mu ni jedna Isusu posvećena djevica ne bude poznatija ili cjenjenija od ostalih. Ako bi bio bolestan, neka ga njeguje netko do braće, rođena sestra ili majka. Ako njih ne bi bilo, Crkva hrani mnoge starice koje bi ga mogle poslužiti.¹⁰³ U suprotnom, Jeronim zna da se može dogoditi da „neki tielom ozraviše, a duša im počne bolovati“¹⁰⁴ jer, kako tvrdi Jeronim,

⁹⁷ *Isto.*

⁹⁸ Usp. *isto*, 113.

⁹⁹ *Isto.*

¹⁰⁰ Usp. *isto*, 136.

¹⁰¹ *Isto*, 89.-90.

¹⁰² Usp. *isto*, 136.

¹⁰³ Usp. *isto*, 242.

¹⁰⁴ *Isto.*

„jezivo je da ti služi ona kojoj često motriš lice“¹⁰⁵. Dakle, Jeronim drži da treba sve učiniti kako bi se izbjegle grješne prigode. Ali to nije dosta, tj. nisu dostatne čovjekove sile. Da bismo zaista mogli sačuvati svoju čistoću, Jeronim smatra kako nam valja uzeti svoj „pojas“ – pojas kojim se stežu bokovi, a znak je djevičanstva i čistoće – i skriti ga u kamen, tj. u Krista koji je kamen – jer je samo njegovom milošću moguće sačuvati svetu čistoću.¹⁰⁶ Kao veliku pomoć i nužnost u čuvanju čistoće Jeronim ističe post. Jer „protivu mladića i djevojaka, neprijatelj naš upotrebljava vatrenu njihovu dob, i razpaljuje kolo našeg života“¹⁰⁷, njihova su srca kao peć koju utišati može jedino Božje milosrđe i oštri post¹⁰⁸, samo tako, tvrdi Jeronim, trne se „djevojačka vatra, i u ljudskom tielu postiže se andjeosko življenje“¹⁰⁹. Bez posta, odlučno ističe Jeronim, čistoća „ne može biti izvan pogibli“¹¹⁰, jer ona se čuva morenjem tijela.¹¹¹

Blažena Djevica Marija – uzor majke i zaručnice. „Mi gledamo na one, koji su bolji. Stavi sebi pred oči blaženu Djevicu Mariju, koja se odlikova tolikom čistoćom, te zasluži postati majka Gospodnja.“¹¹² Nju Jeronim stavlja kao uzor i primjer života te piše djevici Eustokiji: „možeš i ti postati majka Gospodinova“¹¹³. Tj. svaka pobožna duša, smatra Jeronim, može postati Kristova majka ako se po njoj ljubav Božja zametne u srcu bližnjega. No, Izaija piše: „uzmi knjigu veliku, novu (Is. 8, 1)“¹¹⁴, a prema Jeronimu ta knjiga nova čisto je kršćansko srce. Ako u tu knjigu djevica zapiše samo Krista, a tada će mu, smatra Jeronim, postati i zaručnica: „I pošto pristupiš proročici“¹¹⁵, tj. Duhu Svetomu, ili bolje reći kada Duh Sveti pristupi tebi, „i zatrudniš, i rodiš sina“¹¹⁶. Jer Isus se otajstveno rađa u svakoj svetoj kršćanskoj duši, „začet u tebi raste, a kad naraste velik, od matere postaješ mu zaručnica“¹¹⁷.

¹⁰⁵ *Isto.*

¹⁰⁶ *Usp. isto*, 31.

¹⁰⁷ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 347.

¹⁰⁸ *Usp. isto.*

¹⁰⁹ *Isto*, 348.

¹¹⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 95.-96.

¹¹¹ Brojni oci govorili su o poveznici jela i putenosti, tj. ne-jela i čuvanju čistoće. Vidi npr.: IVAN KASIAN, *Duhovni boj s osam glavnih strasti*, Zagreb, 2013., 11.-42. – „Tko nije u stanju nadvladati napasti ugađanja nepcu, nikad ne će svladati pohotu koja se raspaljuje. Čistoća nutarnjega čovjeka poznaje se po savršenstvu ove krjeposti.“ (str. 18.)

¹¹² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 136.

¹¹³ *Isto*, 137.

¹¹⁴ Prijevod: Ivan Marković.

¹¹⁵ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 137.

¹¹⁶ *Isto.*

¹¹⁷ *Isto*, 138.

2.2. Siromaštvo

Ako želiš da budeš savršen. Jeronim smatra kako je prvi korak istinskoga življenja siromaštva željeti i odlučiti tako živjeti. On ne nalaže, nego predlaže – ako želiš: „Ne nagonim, ne zapoviedam, ali stavljam ti pred oči pobjedu, pokazujem ti nadarje: tvoja je dužnost odabrati, ako hoćeš da dobiješ vienac u borbi i rvanju.“¹¹⁸ Jeronim zna da „stvari velike, uvijek se slušaocima ostavljaju na volju“¹¹⁹, a i sam je Gospodin rekao da nije svima dano da razumiju takav način života. Također, Jeronim naglašava kako sposobnost tako živjeti ne daje duša sama sebi, nego je Bog onaj koji po milosti daje duši da može tako živjeti: „nije do onoga koji hoće ni do onoga koji trči, nego do Boga koji se smiluje“ (Rim 9, 16). Monahu Heliodoru Jeronim objašnjava da se, samim time što je odlučio postati monahom, obvezao na savršenstvo te tvrdi da, ako nije savršen, vara Gospodina: „A ti si se zavjetovao, da ćeš biti savršen; jer kad si ostavio službu u carskom dvoru, te odredio živjeti u čistoći radi kraljevstva nebeskoga, što je to, već da si se dao na savršeni život? Savršeni pak sluga Isukrstov, nema ništa osim Isukrsta. Ako li ima što drugo, nije savršen. A ako nije savršen, lagao je prije kad je obećao Bogu da će biti savršen. *Usta pak koja lažu ubijaju dušu* (Sap. 1, 11). Da u kratko zaključim: ako si savršen, zašto želiš svoje očinstvo? Ako li nisi savršen, prevario si Gospodina.“¹²⁰ Jeronim je svjestan težine zahtjeva te zna da bi ga se neki mogli uplašiti. Možda je među takvima bio i monah Heliodor kojega je Jeronim upitao: „Zar se plašiš siromaštva?“¹²¹. No, odmah mu daje poticaj i utjehu: „Ali Isukrst siromahe nazivlje blaženima (Matt. 5, 3). Zar se strašiš truda? Ali nijedan borac bez muke ne dobiva vienca. Zar se misliš za hranu? Ali vjera ne boji se glada. Zar si u strahu da ćeš, ležeći na prostoj zemlji, protrti tjelesne ude, postovima izgloodane? Ali će Gospodin ležati s tobom. Zar ti je mučno što će ti na nečistoj glavi stršiti zapuštena kosa? Ali će Isus biti glava tvoja (1. Cor 11, 3). Zar ti zadaje strah neizmijerna pustinja? Ali ti ćeš duhom hoditi po raj. (...) Čuj pak apostola, kako u kratko na sve odgovara: *Muke, veli, sadašnjeg života, ništa su prema slavi koja će doći, i objaviti se u nama* (Rim 8, 18). Ti si mekušac, brate, ako hoćeš ovamo da uživaš sa svietom, i poslije da kraljuješ s Isukrstom.“¹²²

¹¹⁸ *Isto*, 351.

¹¹⁹ *Isto*, 55.

¹²⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 59.-60.

¹²¹ *Isto*, 64.-65.

¹²² *Isto*.

Idi prodaj sve što imaš i daj siromasima. Više puta i na više načina Jeronim u svojim pismima donosi ove ili slične riječi: „*Idi, veli, i prodaj, ne dio dobara nego sve što imaš, i daj siromasima:* ne prijateljima, ne rodbini, ne ženi, ne djeci. Dodat ću nešto više. Od svega ne ostavljaj ništa za se iz bojazni da ćeš osiromašiti, da ne budeš osudjen kao Ananija i Safira (*Act. 5, 1-10*); nego daj sve ubogima...“¹²³ On zna da je „najviši apostolski stupanj i savršena krjepost prodati sve i razdijeliti siromasima, pa tako, lagan i teretom nespriječčen, letjeti s Krstom put neba“¹²⁴, ali također ističe, kako smo ranije spomenuli, da je svakomu „predana uprava; (...) svakoj dobi i svakomu čeljadetu ostavljena je slobodna volja“¹²⁵. Monahu Heliodoru Jeronim pojašnjava zašto mu nije dopušteno imati svojih stvari te mu predlaže one na koje po tom pitanju može ugledati: „Vidi brate, da ti se ne dopušta ništa imati od stvari svojih. *Svaki, veli Gospodin, koji se ne odreće svega što posjeduje, ne može biti moj učenik (Luc. 14, 33).* Zašto si tako plašljiv kršćanin? Gledaj na mrežu koju je Petar ostavio. Gledaj na carinika gdje ustaje iz carine (*Matt. 9, 9*) i odmah postaje apostol. Sin čovječji nema gdje bi glave naslonio (*Luc. 14, 33*), a ti hodiš po prostranim trjemovima i ogromnim prostorijama svoje polače! Čekajući baštinu na svijetu, ne možeš biti subaštinik Isukrstov (*Rom. 8, 17*).“¹²⁶ Djevicu Eustokojju Jeronim potiče ovim riječima: „Ne velim da hlepiš za tuđim (...), već da ne štediš ni svojega, koje je za te tuđe.“¹²⁷ Time Jeronim želi reći kako vremenito bogatstvo koje imamo nije naše, nego *tuđe*, a nama je posuđeno da ga za života koristimo. Ono nam je *tuđe*, tvrdi Jeronim, jer ga lako možemo izgubiti i smrt nas od njega brzo može rastaviti. No, ono što zaista jest naše, kako to vidi Jeronim, jesu duhovna dobra koja nam nitko ne može oteti.¹²⁸ Jeronim smatra kako „Gospodin ište duše više nego imanje vjernih“¹²⁹ te da „dok se god svjetovnim poslovima bavimo, i staranje o imanju i prihodima duh nam sapinje, ne možemo slobodno misliti o Bogu“¹³⁰. A poziv stoji: „*Ako tko hoće da ide za mnom, neka se odreće sebe i uzme križ svoj i neka me sliedi (Luc. 9, 23)*; a ja, natovaren zlatom, mislit ću da slijedim Isukrsta? Tko vjeruje u Isusa, taj treba da hodi putem kojim

¹²³ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 238.-239.

¹²⁴ *Isto*, 351.

¹²⁵ *Isto*.

¹²⁶ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 58.

¹²⁷ *Isto*, 127.-128.

¹²⁸ Usp. *isto*.

¹²⁹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 84.

¹³⁰ *Isto*, 83.

je on hodio (1. *Joan.* 2, 6).¹³¹ No, što to znači, koji je to put i kako Jeronim misli da njime trebamo ići?

Pa dođi, slijedi me. Julijana, udovca, Jeronim poziva i potiče da prione uza život savršenstva da, poput levita, bude bez zemaljske baštine. Savjetuje ga da, ako želi biti savršen, ako se želi popeti na vrh apostolske krjeposti, tj. na vrh savršenosti, ako želi ići za Kristom noseći križ, neka svuče svjetovno odijelo i obuče monaško, jer će tako lakše izmaknuti zavodljivosti svijeta. A kada jednom uhvati plug i krene tim putem, neka se ne obazire natrag i neka ne hlepi za prijašnjim haljinama.¹³² Uvijek postoji opasnost, ističe Jeronim, da netko „presvlači“ haljine radi slave, no Julijan nije takav. On „s duševnim raspoloženjem“¹³³ mijenja haljine, i ne želi „slavnoga prljavog odijela, uz pun tobolac“¹³⁴, nego čistim rukama i iskrenim srcem“¹³⁵ diči se da je „duhom i u djelu siromah“¹³⁶. „Stoga te molim i više puta ponavljajući opominjem“¹³⁷, piše Jeronim svećeniku Nepocijanu kako bi mu ukazao na posebnost crkvene službe u koju je stupio: „da ne misliš da je služba ljudi crkvenih kao prijašnja dvorska služba, to jest, da ne tražiš svjetovne dobiti vojujući za Isukrsta, i ne budeš imućniji nego kad si postao crkovni čovjek“¹³⁸. Monaha Rustika Jeronim opominje neka njegovo monaštvo ne bude samo za izgled, izvana, nego neka se poklapa s nakanom i čistoćom srca: „Ti pak ako hoćeš da budeš kaludjer, a ne samo da taki budeš vidjeti, brini se za svoju dušu, a ne za imovinu, koje odričući se postao si kaludjer. Prjljava odjeća nek bude znak čistoće srca: hrdjava haljina nek dokazuje preziranje svieta; naravno na taj način, da se rieči ne protive odijelu.“¹³⁹ Kako bi spoznao pravo bogatstvo siromaštva, monah Heliodor primio je ove riječi od Jeronima: „Kad vjeruješ u Isukrsta, vjeruj i njegovim riječima: *Tražite najprije kraljevstvo Božje, i sve će vam se ovo pridodati (Matt. 6, 33).* (...) Dosta je bogat, tko je s Isukrstom siromah.“¹⁴⁰ Iz ovoga možemo vidjeti kako je za Jeronima biti radosno siromašan sa Siromašnim Kristom zapravo pravo bogatstvo. Zato, opisujući Paulu, Jeronim piše kako ona, „izuzevši hranu i odjeću, ne dopuštaše da ikoja“¹⁴¹ njezina

¹³¹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 59.-60.

¹³² Usp. I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 238.-239.

¹³³ *Isto*, 5.

¹³⁴ Kao oni koji mijenjaju odjeću radi slave.

¹³⁵ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 5.

¹³⁶ *Isto*.

¹³⁷ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 219.

¹³⁸ *Isto*.

¹³⁹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 266.-267.

¹⁴⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 52.

¹⁴¹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 215.

monahinja „ima što, jer Pavao veli: *Kad imamo hranu i odjeću, ovim se zadovoljimo* (1 Tim. 6, 8)¹⁴². „Hrana i odjeća, to je kršćansko bogatstvo“¹⁴³, zaključuje Jeronim. On nam opisuje i Paulin strah zašto je tako postupala prema svojim djevojkama: [Paula] „se bojaše, da se ne bi navikle imati odviše, i od te navike da se ne bi izleglo lakomstvo, koje se nikakvim bogatstvom ne može nasititi, i što više ima, više želi; i ne umanjuje se ni izobilovanjem ni oskudicom.“¹⁴⁴ Jer, objašnjava Jeronim, „lakomcu nedostaje i što ima i što nema“¹⁴⁵, a potiče nas da mi živimo „kao oni koji ništa nemaju, a sve posjeduju“ (2 Kor 6, 10). Tako Jeronim savjetuje i svećenika Pavlina: „ako je u tvojoj vlasti što tebi pripada, prodaj; ako li nije, odreci ga se“¹⁴⁶. Jeronim smatra kako je savršeni dar Bogu onaj u kojem čovjek sam sebe Bogu predaje: „sve dade Bogu, tko sama sebe pokloni“¹⁴⁷. Jeronim pronađe i „tajnu“ života u slobodi – misao na smrt, zato piše monahu Rustiku: „tko uvijek misli da će umrijeti, sve lako prezire“¹⁴⁸.

2.3. Poslušnost

Potreba poglavara i težina službe. Možemo se pitati zašto u zajednici postoji netko tko je poglavar i koje je njegovo poslanje u zajednici. Pišući monahu Rustiku, Jeronim nam daje naslutiti odgovor: „Jedan je rimski car. Jedan je namjestnik u zemlji. (...) U svakoj crkvi nema nego jedan biskup, jedan arhisvećenik, (...). Jedan je na brodu kapetan. Jedan je u kući gospodar. (...) moj govor smjera na to, da te poučim da se nemaš pustiti svojemu samovoljstvu, nego da ti valja živjeti u manastiru, pod nastavom jednog otca, i u društvu s mnogima: e se od jednoga učiš poniznosti od drugoga strpljivosti; ovaj da te poučava mučanju, onaj krotosti.“¹⁴⁹ Ne samo da je zajednici potreban jedan otac, jedan poglavar, u pismu monahu Heliodoru nalazimo Jeronimovo promišljanje o tome koliko je to zapravo zahtjevna i odgovorna služba. Jeronim se ovdje osvrće na ulogu biskupa, poglavara Crkve, no te se riječi također mogu odnositi na poglavara zajednice. Jeronim ovako piše: „Enije pametno veli: 'Pučanin u ovoj stvari nadvisuje kralja: pučaninu je svagda slobodno plakati; a kralju nije s njegove časti.' Kao što kralju, tako ni biskupu: da,

¹⁴² *Isto.*

¹⁴³ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 281.

¹⁴⁴ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 215.

¹⁴⁵ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 281.

¹⁴⁶ *Isto*, 282.

¹⁴⁷ *Isto.*

¹⁴⁸ *Isto.*

¹⁴⁹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 275.

manje biskupu nego kralju; jer kralj vlada nad onima koji to ne će, a biskup nad onima koji hoće. Prvi strahom pokorava, drugi je služenjem gospodar: prvi čuva tjelesa na smrt, drugi čuva duše na život. Oči sviju na te se obraćaju. Tvoj dom i vladanje tvoje, kao na visu utemeljeni, učitelj su nastave svakomu: štogod radiš, svi misle da valja raditi. Ne čini ništa iz čega bi se moglo cijeniti ili da pravedno ruže oni koji hoće da kude, ili što bi moglo navesti na grišenje one, koji hoće da se na te ugledaju. Što više možeš predobivaj mekotu svojeg srдца, i zausteži suze, što ti obilno teku, da malovjerne duše s velike tvoje ljubavi k netjaku ne bi držale da nemaš uhvanja u Boga.“¹⁵⁰ Biskup, tj. poglavar, postavljen je nad one koji hoće biti dio Crkve, tj. dio redovničke zajednice. Zadaća poglavara, tvrdi Jeronim, jest da svojim služenjem doprinosi spasenju duša koje su mu povjerene. Jeronim kao da upozorava poglavare neka budu svjesni da su, time što su poglavari, postavljeni na vidljivo mjesto te će se mnogi ugledati na njih, bilo u dobru, bilo u grijehu, te neka paze da svojim činima ne sablazne koga od malenih.

U djelovanju. Nije Jeronimu samo važna služba poglavara, nego i način djelovanja samoga poglavara. U pismima nalazimo i primjere nekih, a najviše se ističe primjer Paule. U njezinu životu i djelovanju možemo gledati i čitati što je i kako činila te se njezinim primjerom i poučiti. Ona je poticala na rad i točnost svoje djevojke, ali ne zastrašivanjem ili posramljivanjem, već svojim primjerom.¹⁵¹ Znala je oslušivati i svakoj pristupiti na način koji joj je u danom trenutku bio potreban. Možemo reći kako je imala osjećaja za potrebe svojih sestara: „Ako bi koja zakasnila na psalme, ili bi u poslu ljenivija bila, ona bi k njoj pristupila da joj na različit način progovori: umiljato, ako ista bijaše srdita; karajući, ako bijaše strpljiva: jer se držaše apostolove pouke: *Šta hoćete? da dodjem vama s prutom (u ruci), ili s uhom, blagosti i krotosti (1 Cor. 4, 21)?*“¹⁵² No, nije se libila ni opomenuti i ukoriti onu čije je izvanjsko ponašanje ukazivalo na unutarnju nečistoću ili raspuštenost srca; „Ako bi koju ukrašeniju spazila, namrštenim čelom i ozbiljnim licem koraše je za njezinu pogrješku, opominjući, da kićenje tiela i haljina, jest nečistoća duše.“¹⁵³ „Još k tomu opominjaše, da ne bi usta djevičanska nikad izrekla rieči ružne i besramne: jer se ovakim znakovima očituje razpušteno srdce, i čovječjom vanjštinom pokazuju se mane unutrašnjeg čovjeka (*Rim. 7, 22*).“¹⁵⁴ Također, kada bi „vidjela da je

¹⁵⁰ *Isto*, 38.-39.

¹⁵¹ *Usp. isto*, 215.

¹⁵² *Isto*.

¹⁵³ *Isto*.

¹⁵⁴ *Isto*.

koja jezična, brbljava i bezstidna, i da joj je drago zamećati kavgu¹⁵⁵ te se, nakon brojnih opomena, ne bi htjela popraviti, takvu bi „činila među najzadnjima, i izvan skupa sestara na vratima trpezarije, da moli, i da jede pobaška; e se od stida usavjetuje, kad je korba ne mogaše izpraviti“¹⁵⁶. Važan joj je bio i mir u zajednici te je poticala sestre na pomirenje: „najblažim govorom miraše one koje bi se među se porječale“¹⁵⁷.

U pismu djevici Eustokoji nalazimo i primjer zajednice cenobita. Takva zajednica, svjedoči Jeronim, bila je podijeljena na desetine, a svaka desetina imala je svojega desetnika. Zadaća desetnika bila je brinuti se za braću, a evo kako je Jeronim opisao način na koji su se desetnici odnosili prema braći: „Ako desetnici spaze koga da je slab, tješe ga; ako vide drugoga da gori ljubavlju prema Bogu, potiču ga na još veću ljubav, (...), oni obilaze ćelije sviju, i priključujući uho k vratima pomnjivo prislušuju šta koji čini. Ako nadju koga tromijega, ne karaju ga, već gradeći se kao da ne znaju, češće pohadjaju ga; i sami započinju militi, na to ga pobudjuju, a ne nagone.“¹⁵⁸

Na jednom mjestu Jeronim govori o tome kako je „klizav put mladosti“ te kako duša, koja je tek počela kročiti putem posvećena života, treba pomoć i brigu starijih, a to se osobito odnosi na djevojke. Zato Jeronim savjetuje starijima: mladu dušu „treba da je opomenama svi pomažete, i utješavanjem podupirete; treba, to jest, da vaša svetost čestim poslanicama nju osnaži. (...) jer znadete, da se u djevojkama volja ponajviše utvrđuje, ako vide, da se za nje stariji brinu.“¹⁵⁹ No, nisu samo mladi potrebni pomoći, bilo tko se može naći u trenutcima i situacijama kada postaje „slabiji“ i kada mu treba pomoć drugoga. Tada takvoga, slabijega od sebe, smatra Jeronim, trebamo „prihvatiti, tješiti i milovati“.¹⁶⁰

U svemu uvijek valja imati na pameti kako su svi, bez obzira na društveni status prije dolaska ili na trenutni status u zajednici, u samostanu na neki način zapravo jednaki. Djevica Eustokija primila je od Jeronima opomenu kako se ne treba uzvisivati nad svojim sestrama: „Ako su ti koje mlade robinje drugarice u kaludjerstvu, ne uznosi se suprot njih, ne nadimaj se kao gospodarica. Jednog zaručnika započeste imati, zajedno pjevate

¹⁵⁵ *Isto*.

¹⁵⁶ *Isto*, 216.

¹⁵⁷ *Isto*, 215.

¹⁵⁸ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 132.-133.

¹⁵⁹ *Isto*, 32.-33.

¹⁶⁰ *Usp. isto*, 124.-125.

psalme, zajedno primite tielo Isukrstovo; nek vam ne bude različna ni trpeza. Gledaj pobudjivati i druge. Čast u kojoj su kod tebe tvoje djevice, neka bude poziv drugima.“¹⁶¹

„Nikakvu se umještvu čovjek ne uči bez učitelja“¹⁶², tvrdi Jeronim, a za poglavare su uglavnom, ili bi barem tako trebalo biti, postavljeni prokušani redovnici koji se odlikuju iskustvom, mudrošću, poniznošću, ljubavlju, pobožnošću, znanjem..., što ih čini i onima koji svoju braću ili sestre mogu savjetovati, uputiti, poučiti. Tako se Jeronim ne uznosi sa svojega znanja i poznavanja Pisma, ne nameće svoju pomoć, ali ju nudi Pavlinu te mu govori „ne ću da budem učitelj, svečano obećavam da ću biti drug“¹⁶³ i „što god budeš istraživati, ja ću pokušati da s tobom zajedno doznam“¹⁶⁴. Vidimo kako je Jeronim svjestan da nije ni poglavar onaj koji sve zna, nego je, zajedno sa svojom braćom i sestrama, na putu otkrivanja Božje volje i Božje mudrosti.

U zajednici mogu postojati i oni koji ne žive u istini. Takvima poglavar treba pomoći da dođu do istine o sebi, o svojem zvanju i poslanju. Primjer zahtjeva za otvorenošću, tj. za otvorenim razgovorom u ljubavi, nalazimo u Jeronimovu pismu djevici Eustokiji: „Ako se koja pretvara, da se sačuva od ropstva, otvoreno joj pročitaj apostolovu odredbu: *Bolje je udati se, nego li se upaljivati* (1 Cor. 7, 9).“¹⁶⁵

Poziv na poslušnost. Djevicu Demetriju Jeronim savjetuje kako joj je bolje slušati poglavare nego se pouzdavati u sebe: „dobro je dakle slušati starije, pokoravati se poglavarima, i što se tiče puta života primati od drugih pouku, koja se podudara s pravilima Pisma, a ne držati se najgorega učitelja, to jest pretjeranog pouzdanja u sama sebe“¹⁶⁶. Svećenika Nepocijana Jeronim poziva da u biskupu, svom poglavaru, vidi oca i neka ga poštuje: „Budi podložan svom biskupu i priznaj ga za oca svoje duše. Sinovima se pristoji štovati, a slugama bojati se.“¹⁶⁷ Odnos oca i sina, uočava Jeronim, ostvaruje se u poštovanju, dok se odnos slugu i gospodara temelji na strahu. Zato Jeronim opominje biskupe/poglavare da budu svjesni da nisu gospodari: „Još ovo hoću da kažem: neka znaju biskupi da su svećenici, a ne gospodari.“¹⁶⁸

¹⁶¹ Isto.

¹⁶² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 275.

¹⁶³ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 280.

¹⁶⁴ Isto.

¹⁶⁵ Isto, 124.-125.

¹⁶⁶ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 357.

¹⁶⁷ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 246.

¹⁶⁸ Isto.

Za neposlušnost, svjedoči Jeronim, postoje posljedice: „I u starom Zakonu, onoga koji ne bi poslušao svećenika, pošto bi ga izveli iz tabora, narod bi kamenjem zasuo; ili bi mu se odsjekla glava da svojom krvlju plati neposluh (*Deut.* 17, 12). A sada, kad tko ne će da poslušna, sieče ga duhovna sablja; ili bolje reći, pošto je izgnan iz crkve biesnim ga ustima raskidaju sotone.“¹⁶⁹ Neposluhom se, vidimo, duhovno isključuje duša iz zajednice Crkve i biva izložena napadima zloga. A na prvim stranicama Pisma Jeronim primjećuje „kako je prvi čovjek progan iz raja u ovu plačnu dolinu, jer je više slušao trbuh, nego Boga“¹⁷⁰. To je prva kobna posljedica neposlušnosti.

U pismu monahu Rustiku vidimo što sve Jeronim smatra da ulazi pod poslušnost i što redovnik treba činiti: „Treba da ne činiš što hoćeš, da jedeš što ti se odredjuje, da se oblačiš u ono što ti se daje, da izvršuješ dnevni posao, da se podlažeš komu ne bi htio, da umoran k postelji pristupaš, da driemlješ hodeći, i prije nego si pravo dospavao da si usilovan ustati, da redom pjevaš psalme. (...) Treba da služiš braću, gostima da pereš noge, da mučiš kad te tko uvriedi da se bojiš starješine kao gospodara, a ljubiš ga kao otca. Treba da držiš za stvar tebi probitačnu što god on zapoviedi, i da ne sudiš odluke starijih: jer tvoja je dužnost slušati i izvršavati što ti se naredjuje po Mojsievoj riječi: *Slušaj Izraele i muči* (*Deut.* 27,9). Kad budeš zabavljen tolikim poslima, ne ćeš imati nikakvih misli; nego prelazeći s jednoga posla na drugi, i radnjom izmjenjujući radnju, bit će ti u pameti samo ono što si usilovan činiti.“¹⁷¹

2.4. Osvrt

Zavjeti djevičanstva, siromaštva i poslušnosti predstavljaju središte monaškoga, odnosno redovničkoga staleža. U ovom poglavlju vidjeli smo koliku važnost Jeronim pridaje zavjetu djevičanstva, tj. čistoće te ju smatra nužnom za redovništvo. No ona, bez dobrih djela i bez krjeposti, ne vrijedi puno. Nadalje, čuli smo da Jeronim pred svoje sugovornike stavlja zahtjev prinošenja sebe kao „žrtve žive“ koja je jedina ugodna Bogu. Također smo uvidjeli da Jeronim govori o izvrsnosti djevičanstva naspram bračnoga života. Isto tako, Jeronim je osobito upozorio na opasnost pada za djevicu koja, kako kaže Jeronim, ne živi sveto dušom i tijelom. Život u čistoći ne dolazi sam po sebi, oko njega se treba truditi, ali

¹⁶⁹ *Isto*, 61.

¹⁷⁰ *Isto*, 95.

¹⁷¹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 275.

ga i čuvati. Zato čitamo Jeronimove savjete kako čuvati čistoću izbjegavanjem grješnih prigoda, predanjem Kristu te postom kao najizvrsnijim sredstvom za utišavanje napasti i požuda. Nadalje, vidimo kako Jeronim stavlja Blaženu Djevicu Mariju kao uzor one koja je kao djevica bila majka i zaručnica Gospodinova.

Saznali smo i Jeronimove misli koje nam mogu pomoći u razumijevanju zavjeta siromaštva. Čuli smo kako Jeronim ovaj put siromaštva, i posvećena života uopće, stavlja na izbor onima koji žele. Jeronim svjedoči kako je to put koji nije nimalo jednostavan, koji traži mnogo truda, ali i obećava veliku nagradu – život vječni. Zatim smo vidjeli Jeronimov zahtjev po kojem se duša, da bi mogla napredovati na putu savršenstva, mora oslobađati svijeta i svega onoga što ju veže za ovaj svijet. Pa ako i mora raspolagati određenim dobrima, poručuje Jeronim, neka se za njih ne veže, nego neka ih doživljava tuđima i samo privremeno posuđenima. Samo slobodan redovnik može istinski slijediti Krista. Zato Jeronim upozorava da, ako redovnik ostaje vezan za zemaljske stvari, ako traži svjetovne dobiti i slave zemaljske, njegova promjena odijela samo je izvanjska, dok slijediti Krista znači tražiti i vršiti Božju volju, tražiti njegovo Kraljevstvo prije svega. Jeronim se poziva na sv. Pavla i njegov poziv da, kada imamo hranu i odjeću, budemo zadovoljni time (usp. 1 Tim 6, 8), a sve će nam se ostalo nadodati.

Glede zavjeta poslušnosti vidjeli smo Jeronimovo utemeljenje i potrebu da zajednica ima jednoga poglavara. U njega su sve oči uperene i zato je njegova služba, kako smo mogli zaključiti iz Jeronimovih opisa, vrlo zahtjevna. S obzirom na primjere i svjedočanstva načina, na koje poglavari djeluju u svojim zajednicama, Jeronim govori o njihovu svjedočenju i poučavanju vlastitim primjerom. Potrebno je imati osjećaja u pristupu svakomu bratu ili sestri i prepoznavanju njihovih potreba. Jeronim govori i o potrebi opominjanja, traženju načina za popravak, ali ne strahom ili posramljivanjem, već većom brigom i poticanjem, izgrađivanju mira u zajednici. Poglavar se, kako smo mogli vidjeti u Jeronima, ne bi trebao uzdizati mišlju, kao da bi bio bolji, veći, važniji ili dostojniji, nego biti svjestan da je s cijelom zajednicom na putu traženja i otkrivanja Božje volje i Božje mudrosti. Treba biti kao otac ili majka dušama svoje braće ili sestara. Nadalje, kada Jeronim savjetuje i poziva na poslušnost, on kaže da će u toj poslušnosti redovnik imati veliku duhovnu korist, ali i veliku duhovnu štetu ako ostane u neposlušnosti – duhovno se time isključuje iz zajednice te tako biva izloženiji napadima zloga.

3. Zajednički život

Obitelj – poštuj oca dok priznaje Oca. Jeronim je svjestan koliko čovjek može biti vezan za svoju obitelj da, iz nekog takozvanoga poštovanja, ne vrši volju Božju. Zato on monaha Heliodora opominje kako ljubav prema roditeljima ne smije biti veća od ljubavi prema Kristu: „Sveto Pismo zapovijeda, da se slušaju roditelji. – Jest; ali tko god ljubi njih veće nego Isukrsta, gubi dušu svoju. Neprijatelj zgrabio je mač da me pogubi, a ja da se mislim za materine suze? Hoću li da pobjegnem od vojske Isukrstove radi otca (...)? Takovu ljubav prema svojim, kojom se, kao ubojnom spravom, razbija vjera treba odbijati bedemom Evanđelja (...). Ako vjeruju u Isukrsta, nek mi idu na ruku kad hoću da vojujem za njegovo ime. Ako li ne vjeruju, neka mrtvi sahranjuju svoje mrtvace (*Matt.* 8, 22).“¹⁷² Jeronim ga podsjeća na dan kada je sklopio savez s Gospodinom, kada je stupio u vojsku Kristovu te mu ukazuje na nakanu neprijatelja: „Spomeni se dana u koji si postao vojnik, te zakopav se s Kristom u krštenju izgovorio si riječi svetotajne zakletve, da za ime njegovo ne ćeš gledati ni na majku ni na oca. Eto dušmanin hoće da ubije Isukrsta u tvom srcu. Eto u neprijateljskom taboru čeznu za darom (neprijatelji hoće da ti ugrabe što si od Isukrsta primio), što si ga primio da vršiš vojničku službu. (...) Ne pustiv suze, leti pod zastavu križa. U ovakovu slučaju biti nemilostiv, jest jedna jedina prava sinovlja ljubav. – Doći će poslije onaj dan kad ćeš kao pobjeditelj vratiti se u domovinu, te kao dobar junak (...) hoditi po nebeskom Jeruzolimu.“¹⁷³

Zatim, postoje oni kojima se njihova obitelj suprotstavlja Božjemu pozivu. Zato Jeronim hrabri djevicu Eustokiju ovim riječima: „Nek ti ovo nitko ne brani, ni majka, ni sestra, ni rodica, ni rodjeni brat: Gospodin potrebuje tebe (*Marc.* 11, 13). Svi oni koji bi te smetali, neka se boje zala što dodjoše na Faraona: koji, jer ne htjede pustiti naroda Božjega da služi svojemu Bogu, pretrpje ono što je pisano.“¹⁷⁴ Udovica Furijska, koja je mlada ostala udovica te se, odlučivši živjeti djevičanski, obratila Jeronimu da ju savjetuje kako treba živjeti. Između ostaloga, kada se radi o odnosu s obitelji koja ju je nagovarala na ponovnu udaju, Jeronim joj piše ovako: „Poštuj oca svojega (*Ex.* 20, 12); ali ako te od pravog otca (*Matt.* 23, 9) ne odvaja. Priznavaj dotle svezu krvi, dokle on bude poznavao svojega Stvoritelja.“¹⁷⁵ Postoji još jedna opasnost koju Jeronim uočava. Ona se tiče redovnika koji bi želio živjeti u svojem kraju, a o njoj nam svjedoči i Sveto pismo: „*Nikakav prorok*

¹⁷² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 55.-56.

¹⁷³ *Isto*, 53.-54.

¹⁷⁴ *Isto*, 116.

¹⁷⁵ *Isto*, 285.-286.

nema časti u otačbini svojoj (Marc. 6, 4). Reći ćeš: 'Ne tražim časti: dosta mi je moja savjest'. Ni Gospodin nije tražio časti; on koji je pobjegao da ga narod ne učini kraljem. Ali gdje nema časti tu je preziranje. Gdje je preziranje, tu često puta biva uvreda. A gdje je uvreda tu je i srdnja. Gdje je srdnja, tu nema mira. Gdje nije mira, tu se duh često odvraća od savršenog života. A gdje se nemirom nešto oduzmlje od nastojanja oko svojega savršenstva, tu je isto nastojanje toliko manje, koliko se od njega oduzmlje; a kad je manje, ne može se reći, da je savršeno. Iz svega što sam nabrojio izlazi, da kaludjer ne može biti savršen na svojoj postojbini. Jest pak grijeh ako ne će da bude savršen.¹⁷⁶

Ljubav prema Bogu mora biti na prvom mjestu, a tek onda ljubav prema vlastitoj obitelji i djeci. Tako je Paulina ljubav za nasljedovanjem Krista u pustinjačkom i monaškom životu imala prednost pred ljubavlju prema vlastitoj djeci. U ovom primjeru Jeronim vidi hrabrost i svetost prijateljice Paule.¹⁷⁷

Živjeti sam ili u zajednici? U nekoliko poslanica nalazimo pitanje koje je postavljeno Jeronimu je li bolje živjeti sam ili u zajednici. Samački život Jeronim više cijeni, no svjestan je kako on sa sobom donosi i brojne opasnosti na koje ukazuje djevici Demetriji: „Ima nekih, koji se prepiru, je li bolje živjeti u samoći ili u društvu s mnogima. Prvo se dakako većma cieni nego li drugo. Ali ako je po ljude jezivo, jer se bojati, kad se odvoje od društva, da će ih nečiste i naopake misli napadati; još k tomu da će postati puni ponosa i oholosti, te prezirati svakoga, i s jezikom probadati kao s mačem, klevećući bilo na ljude crkvene ili na druge kaludjere; tako da je vrlo pravo o njima rečeno: *U sinova ljudskih zubi su oružje i striele, a jezik njihov mač je oštri (Ps. 56, 5); (...)* Ja sam poznao neke jednog i drugog spola, osobito od onih što stanovaše u vlažnim i hladnim ćelijama, koji šenuše pameću sa suvišnjeg počćenja, te ne znadijahu ni šta da rade, ni kud da se okrenu, ni što da govore, ni o čemu da muče.“¹⁷⁸

Pitanje samačkoga ili zajedničkoga života nalazimo i u pismu monahu Rustiku. Njega Jeronim savjetuje kako bi mu bolje bilo živjeti u zajednici da ne bi sam sebi bio loš učitelj, kako bi se sačuvao od pogrješaka i ponositosti te kako bi postao pravi vojnik: „Doista ja nalazim za dobro, da ti bude zajednički stan sa svetima, e ne budeš sam sebi učitelj, i bez vodja ne ideš putem, kojim do sada nisi išao, jer bi mogao odmah svrnuti na jednu ili drugu stranu i zabasati, pa hoditi više ili manje nego je od potrebe; te se ili umoriti trčeći,

¹⁷⁶ Isto, 60.

¹⁷⁷ Usp. D. TUKARA, Kršćanske poruke u pismima sv. Jeronima, 621.

¹⁷⁸ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 356.

ili zaspati skanjujući se. U samoći brzo kradom se prikuči ponositost; pa čovjek, ako je za časak postio i ne vidio ljudi, misli da sam jest nešto, i zaboravivši sebe, odakle dolazi i kud ide, srcem luta u svojoj unutrašnjosti, a jezikom s dvora. Unatoč apostolovoj naredbi, sudi tuđe sluge (*Rom. 14, 4*); poseže rukom na ono što proždrljivost zaželi; spava koliko hoće; ne boji se nikoga; čini što mu je drago; drži svakoga za manjeg od sebe; češće je u gradovima nego li u ćeliji; i dok (se) po ulicama kroz svjetinu gura, među braćom gradi se čedan. Što dakle? Zar kudim osamljeno življenje? Nipošto, ta ja sam ga sam mnogo puta hvalio. Ali želim da iz manastirske škole izlaze onakovi vojnici, kakove ne će moći da zastraše mučni početcu samoće.¹⁷⁹

Pišući djevici Demetriji Jeronim govori kako je važno da se redovnici drže zajedno i da se ne izdvajaju iz zajednice, jer onaj koji se odvoji iz zajedništva lako postaje plijen „jastreba“: „One, koje žive u manastirima, a ima ih skupa veliki broj, nikad same nek ne izlaze, nikad bez majke¹⁸⁰. Jastreb više puta od jata golubova razstavi jednoga, na koga odmah nasrne i izmrcvari ga, da se nasiti od njegova mesa i krvi. Bolestne ovce izostaju za svojim stadom, i upadaju u vučje žvale.“¹⁸¹ Zajednički život, uočava Jeronim, sa sobom nosi i bogatstvo različitosti jer: „Svi ne možemo sve. Jedan je u crkvi oko, drugi jezik, drugi ruka, drugi noga, uho, trbuh, itd. Čitaj poslanicu svetoga Pavla Korinćanima i vidjet ćeš kako od mnogo uda biva jedno tielo (1 *Cor. 12, 12 ss.*). Pri svemu tome brat seljak i prostak nek se ne drži za svetiega sa svojega neznanja; a koji je učen i rječit, nek ne cijeni svetosti po jeziku. Od dvie stvari nesavršene, puno je bolje imati svetu seosku prostotu, nego grješnu rječitost.“¹⁸²

Kloni se i izaberi. Sveti Jeronim često svoje sugovornike opominje kojih ljudi bi se trebalo kloniti, jer njihovo društvo šteti rastu na putu savršenstva, a s kojima bi se bilo dobro okružiti. Djevici Eustokiji govori da, koliko je više slavnoga roda, toliko se više mora truditi da ne izgubi dobra onoga svijeta. Traži od nje da se kloni druženja s gospođama te da ne pohađa plemićke kuće. Jer, kao što carica ne ide u pohode gospođama, jer bi to bila uvreda caru, nego se k njoj dolazi, zašto bi Kristova zaručnica išla kod drugih gospođa i činila krivo svojemu zaručniku?¹⁸³ Zapovijeda joj da se kloni sastanaka s onima koje se hvale častima svojih muževa te neka bježi od onih koje su udovice „ne po svojoj volji

¹⁷⁹ *Isto*, 269.-270.

¹⁸⁰ Bez poglavarice.

¹⁸¹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 358.

¹⁸² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 249.

¹⁸³ *Usp. isto*, 100.

nego za nevolju¹⁸⁴, tj. od onih koje su samo promijenile haljine, ali ne i prijašnju taštinu.¹⁸⁵ Jeronim opominje Eustokiju da pazi i da ne izlazi iz kuće, da ne gleda kćeri tuđe, jer se zaručnik ne može naći na širokim ulicama. Govori joj kako je Isus ljubomoran i kako ne želi da drugi gledaju njezina lica. Pa makar bila lijepa, makar zaručnik više ljubio njezinu ljepotu nego svih drugih žena, ako sebe ne poznaje, i sa svom pomnjom ne čuva svojega srca, ako se ne uklanja od očiju mladića, Gospodin bi se mogao rasrditi i reći joj da je izišla iz njegove ložnice i da će biti postavljena s njegove lijeve strane (usp. Mt 25, 33).¹⁸⁶ Pišući djevici Demetriji Jeronim ju upozorava da se kloni posjeta mladića: „Kao od kuge i otrova čistoće, nek se djeвица uklanja od mladića, (...) koji bezobzirnim svojim posjetima i sebe sramote i druge; pa nek se i ne čini ništa zlo, ipak ovo je baš preveliko zlo, davati bez potrebe uzrok neznabožcima da grde i kleveću.“¹⁸⁷ Osim toga, Jeronim smatra kako se treba također kloniti i „ljudi koje vidiš lancem opasane“¹⁸⁸, tj. kloniti lažnih asketa.

Svećeniku Nepocijanu pak piše neka se kloni bogatih gozbi sa svjetovnim ljudima, ni pod izlikom činjenja dobra: „Trebalo da se kloniš gostba sa svjetovnjacima, osobito s onima što ih časti nadutima čine. Sramota je, da konzulski panduri i vojnici čuvaju stražu pred vratima svećenika raspetoga i siromašnoga Isukrsta, koji se tuđim kruhom hranjaše; i sramota je da sudac zemaljski u tebe bolje ruča, nego u svojoj palači. Ali ako navodiš za izgovor da to činiš, e mu se moliš za nevoljne i podložne, znaj da svjetovni sudac bolje će zadovoljiti čovjeka crkvenoga uzdržljiva, nego li bogata; i većma će poštovati tvoju svetost, nego imanje.“¹⁸⁹ No nisu opasni samo svjetovnjaci, Jeronim ističe kako se valja kloniti i nekih crkvenih ljudi: „Kao kuge kloni se crkvenoga čovjeka trgovca, koji od uboga izadje bogat, i od čovjeka prostoga roda ponosit. Čuvaj ga se jer *zli razgovori kvare dobro življenje* (1 Cor. 15, 33). Ti prezireš zlato, on ga ljubi; ti nogama gaziš bogatstvo, a on hlepi za njim; tebi je drago mučanje, krotkost, samoća, a njemu čavrljanje, bestidno čelo, pijace, ulice, ljekarski dućani¹⁹⁰. Kad vam je toliko različito vladanje, kako biste mogli drugovati?“¹⁹¹

¹⁸⁴ *Isto*, 101.

¹⁸⁵ Usp. *isto*, 101.

¹⁸⁶ Usp. *isto*, 118.

¹⁸⁷ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 358.

¹⁸⁸ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 122.

¹⁸⁹ *Isto*, 251.

¹⁹⁰ U kojima su se skupljali ljudi besposličari i dokoni, da provode vrijeme u uzaludnim razgovorima.

¹⁹¹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 241.-242.

Zato je važno, smatra Jeronim, koliko je moguće, pomno izabrati s kim ćemo se okružiti i na koga ćemo se ugledati. Iako su nam u redovništvu braća i sestre darovani, uvijek možemo i moramo ispitivati duhove i plodove koji se u našem srcu rađaju u prisutnosti pojedinih osoba. Tako Jeronim savjetuje djevicu Demetriju: „Izaberi sebi za drugarice ozbiljne ženske glave, osobito udovice i djevice, kojih je življenje izvrstno, govor razborit, čednost sveta.“¹⁹² Djevici Eustokiji piše: „Drugarice neka ti budu one koje mršaju od posta, koje su u licu bliede, koje su vrlo cienjene i sa svojih godina i sa svojega načina života, koje sveudilj u svojem srcu pjevaju: *Gdje paseš, gdje planduješ* (*Cant.* 1, 6), koje iz ljubavi Božje govore: *Želim razrješiti se* (od sveza tiela) *i biti s Kristom* (*Philip.* 1, 23).“¹⁹³

Kleveta – ili kako govoriti i slušati? Još jedna kategorija ljudi, kojih bi se trebalo kloniti i za koju treba paziti da se ne postane, jesu klevetnici. O njima Jeronim ovako piše monahu Rustiku: „Takove dakle nikad ne pohadjaj i ne pribijaj se uz ljude onake vrste, i ne daj srcu svojem da zastrani na zle rieči (*Ps.* 140, 4).“¹⁹⁴ Jeronim beskompromisno nastavlja: „Ali bi ti mogao reći: 'Ja ne klevećem, a šta mogu učiniti onima koji govore?' Ovim se mi izgovaramo, *za pravdanje* (svojih) *grijeha* (*Ps.* 140, 4). (...) Salamun u Pričama kaže: *Sjeverni vjetar odgoni oblake, a mrko lice jezike klevetnika* (*Prov.* 25, 23): jer kako striela, ako se pusti protivu čega tvrda, vrati se kadšto u strielca, i rani onoga koji htijaše ranu zadati (...); tako klevetnik, kad vidi mrko lice onoga koji sluša, ili bolje reći koji ne sluša, nego zatiskuje uši svoje, da ne čuje krvnoga suda (*Is.* 33, 15; *Ezech.* 7,23), onaj čas zamukne, lice mu pobliedi, zapnu mu usne, pljuvanka mu se osuši. Zato isti mudri čovjek govori: *Ne miešaj se s klevetnicima, jer će iznenada doći njihova pogibao, i tko zna propast što čeka jednog i drugoga* (*Prov.* 24, 21 - 22)? onoga naime koji govori, i onoga koji njega sluša.“¹⁹⁵

U prisutnosti onih koji zlo govore, uočava Jeronim, mi zapravo možemo osluhnuti u kakvom je stanju naše srce, sluša li rado ono što se govori ili ne. Dostojanstvo posvećene duše jest da je ona kovčeg Saveza, zato Jeronim ovako potiče djevicu Eustokiju: „Često oni koji govore što nepristojno, izkušavaju raspoloženje srca, da li djevica drage volje sluša što se govori, da li je razveseljava svaka njihova lakrdija. (...) kako u kovčegu ništa

¹⁹² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 357.

¹⁹³ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 102.

¹⁹⁴ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 280.-281.

¹⁹⁵ *Isto*, 280.-281.; vidi i I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 255.

drugo nije bilo osim ploča svjedočanstva, tako i u tebi nek ne bude nikakve misli što se ne pristoji.“¹⁹⁶

Ne samo da treba paziti na ono što slušamo, nego i na to kako govorimo. Jeronim opominje i upozorava svećenika Nepocijana kako mora biti na oprezu sa svojim jezikom: „Nemoj da te svrbi jezik ili uši: ne budi, to jest, klevetnik i ne slušaj klevetnika. (...) Usteži jezik od opadanja (*Sap.* 1, 11). Budi na opazu u govorenju svojem (Prov. 21, 23), i znaj da za sve što kažeš o drugom, tvoja te savjest osudjuje, i sam se nalaziš u onom čim si drugoga korio.“¹⁹⁷ Jeronim tvrdi kako je klevetanje zapravo sramoćenje drugoga, a to često činimo jer drugima zamjeramo ono što i sami sebi zamjeramo. O tome on piše monahu Rustiku: „Na nikoga nemoj klevetati, i ne cieni da si s toga svet, ako druge osramotiš. Mnogo puta zamjeramo drugima ono što sami činimo; te rječiti protivu samih sebe, napadamo na svoje mane, i ne znajući progovoriti sudimo o ljudima rječitim.“¹⁹⁸ U pismu djevici Eustokiji Jeronim opominje neka ne bude uzrok grijehu onima koji slušaju njezin govor: „Nikoga ne opadaj; i ne postavljaš spoticanja sinu matere svoje.“¹⁹⁹

Jeronim smatra kako govoriti drugima o nečijem zlu zapravo nema koristi. Bolje bi bilo primijeniti Isusov savjet o opominjanju grješnika, nego svojoj opačini dati maha. O tome više nalazimo u njegovu pismu monahu Rustiku: „Kakva je meni korist, ako javljaš drugomu moje zlo; ako bez moga znanja, mojim griesima, ili bolje rekavši svojim klevetanjem drugomu ranu zadaješ; i dok stvar svakomu, kao za oklad, kazuješ, tako svakomu pripoviedaš, kao da nikomu drugomu nisi kazao? To nije mene izpravljati, nego zadovoljiti svoju opačinu. Gospodin zapovieda, da se grješnici pokaraju u oči na samo, ili uzevši svjedoka, a kad ne bi htjeli poslušati, da se kaže crkvi, te uporni u zlu da se imaju smatrati kao neznabožci i carinici (*Matt.* 18, 15-17).“²⁰⁰

Valja nam se čuvati sastanaka i okupljanja koja se svode na ogovaranje onih koji nisu tu. Takvi susreti, primjećuje Jeronim, samo stvaraju gorčinu u srcu, a ona nam ne dopušta živjeti u sadašnjem trenutku. Djevica Marcela primila je ove Jeronimove riječi: „Stidim se kazivati o čestim sielima, na koja ili sami svaki dan k drugima idjemo ili čekamo druge koji k nama dolaze. Po tom započinje razgovor, nema kraja čavrljanju, kleveće se na one

¹⁹⁶ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 115.

¹⁹⁷ *Isto*, 255.

¹⁹⁸ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 278.

¹⁹⁹ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 135.

²⁰⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 280.-281.

koji tu nisu, tudji se život opisuje; i dok jedan drugoga koljemo, jedan drugoga tamanimo (Gal. 5, 15). Ovo je hrana kojom se na takim sielima od početka do svrhe hranimo. A kad prijatelji otidju, vodimo račune. Čas ljutina navlači na nas obazrinu²⁰¹ lava: čas suvišnim staranjem napried promišljamo što će na mnogo godina potrajati, ne spominjući se Evandjelja koje veli: *Ludjače, noćas ugrabit će ti dušu tvoju; a čije će biti što si nabavio (Luc. 12, 20)?*²⁰²

Preziranje mnijenja ljudskoga. „Kad bih sveudilj nastojao ljudima ugađati, ne bih bio Kristov sluga.“ (Gal 1, 10) Ove riječi svetoga Pavla nalazimo na više mjesta u Jeronimovim pismima. Svećeniku Nepocijanu savjetuje neka mu ne bude stalo što ljudi o njemu misle ili govore kako bi im se umilio: „Ne brini se za govorkanjem ljudi o tebi, da pohvalu ljudsku ne pretvoriš u uvredu Božju.“²⁰³ Ta i apostol Pavao okanio se ugađanja ljudima kako bi postao sluga Kristov. „Dobrim i rdjavim glasom, na desno i na lievo (2 Cor. 6, 7-8) hodi Isukrstov vojnik, niti se hvalom uznosi, niti ga kudjenje poništava: s bogatstva se ne nadima, sa siromaštva ne postaje malodušan: drži za ništa što je prijazno i što je neprijazno.“²⁰⁴ Time Jeronim želi reći kako onoga, koji je čvrsto utemeljen u Bogu, govorkanje drugih ne smućuje, jer: „Kad se veselimo Bogom pomoćnikom svojim (Ps. 80, 2), ne treba da se plašimo lažljivih usana, ni jezika opakih ljudi, i valja da slušamo njega, koji nas opominje preko proroka: *Ne bojte se rušenja ljudskoga, njihova se psovanja ne plašite; jer će njih izjesti crv kao haljinu, i proždriet će ih grizica kao vunu (Is. 51, 7-8).*“²⁰⁵

Jeronimov prijatelj Pamakije bio je učen i bogat čovjek. Postavši udovac, prezreo je svoj društveni položaj i odlučio je postati monah. Svoja dobra davao je u korist bližnjih i tako je postao dobrotvorom kršćana i ocem siromaha.²⁰⁶ Njemu Jeronim piše: „Nije stvar mala, da čovjek od roda plemićkoga, čovjek književnik, čovjek bogat po ulicama ne će da se druži s mogućima, već se mieša s prostim narodom, i neprestano je uz siromahe, i prijanja za seljake, i od kneza postaje pučanin. Ali što se većma ponizuje, to je viši.“²⁰⁷ Ohrabruje ga da se ne obazire na mišljenja ljudi, jer: „Kaludjerova prva

²⁰¹ Tj. masku.

²⁰² I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 185.

²⁰³ *Isto*, 253.

²⁰⁴ *Isto*, 253.

²⁰⁵ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II., 214.

²⁰⁶ Usp. *isto*, 46.

²⁰⁷ *Isto*, 53.

krjepost jest, prezirati mnijenja ljudska i svagda se sjećati apostola²⁰⁸, koji reče: „Kad bih sveudilj nastojao ljudima ugađati, ne bih bio Kristov sluga.“ (Gal 1, 10)

Srdite se, ali ne griješite! Apostol Pavao tako opominje i potiče Efežane te dodaje: „Sunce nek ne zađe nad vašom srdžbom.“ (Ef 4, 26) Jeronimu je jasno kako je i sam čovjek pale naravi i da je normalno da se, kao takav, naljuti, ali, ako je kršćanin, na tome ne smije stati: „mi dokle god živimo u ovom tjelesnom šatoru, i u slabu smo put obučeni, možemo zauzdavati požude i strasti, i njima vladati, ali ih od sebe ne možemo ukloniti. (...) Naravno je čovjeku naljutiti se, i kršćaninu je dužnost ljutini učiniti kraj.“²⁰⁹ Na drugom mjestu Jeronim uspoređuje mržnju s ubojstvom i ovako piše: „Ivan apostol i ujedno evanđelist u poslanici svojoj veli: *Svaki, koji mrzi na brata svojega, ubojica je* (1 Joan. 3, 15): i pravo je tako. Jer kako ubojstvo mnogo puta postaje iz mržnje, tako svaki koji mrzi, ma i da nije još mačem udario, voljom je ipak ubojica.“²¹⁰ Jeronim se pita kako treba razumjeti one riječi „srdite se, ali ne griješite“ i naslućuje odgovor u riječima „sunce nek' ne zađe nad vašom srdžbom“. I kao da postaje pomalo zabrinut: „što će biti od nas u dan suda, kad je sunce ne jednoga dana nego tolikih godina zašlo u našoj srdžbi?“²¹¹ Jer Gospodin nam govori u evanđelju: „Ako dakle prinosiš dar na žrtvenik pa se ondje sjetiš da tvoj brat ima nešto protiv tebe, ostavi dar ondje pred žrtvenikom, idi i najprije se izmiri s bratom, a onda dođi i prinesi dar.“ (Mt 5, 23-24) Svjestan neriješena odnosa s tetkom Katarinom, piše joj ovako: „Jao meni nevoljnomu, da ne rekнем i tebi: koji toliko dugo vremena ili ne prinesosmo dara k oltaru, ili ga pikazasmo u gnjevu bez uzroka. Kako smo igda u svakidašnjoj molitvi mogli govoriti: *Prosti nama dugove naše, kako i mi praštamo dužnicima svojim* (Ib. 6, 12)²¹², kad nam je u srcu jedno, a drugo na jeziku?“²¹³

3.1. Osvrt

Mi, ljudi, društvena smo bića, živimo u zajednicama, a naša prva zajednica, u redovitim okolnostima, jest naša obitelj. U odnosu s obitelji Jeronim uočava tri poteškoće. Prva je kada je redovnik previše vezan za svoju obitelj te je u iskušenju da ljubav prema njima stavi ispred ljubavi prema Kristu. Na drugu kušnju nailaze oni čije se obitelji

²⁰⁸ *Isto.*

²⁰⁹ *Isto*, 350.

²¹⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 49.-50.

²¹¹ *Isto*, 49.-50.

²¹² Mt 6, 12.

²¹³ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 49.-50.

suprotstavljaju njihovu pozivu. Treća se pak poteškoća nalazi kod onih koji bi željeli voditi život savršenstva na svojoj „očevini“, za što Jeronim tvrdi kako je to nemoguće. S obzirom na pitanje je li bolje živjeti u samoći ili u zajednici, Jeronim hvali život u samoći, ali je svjestan i opasnosti takvoga života te savjetuje kako je bolje živjeti u zajednici, barem za početak. Zajednički život važan je za redovnike, a onaj koji bi se izdvojio iz zajedništva, smatra Jeronim, lako bi postao plijenom „jastreba“. Nadalje, upoznali smo Jeronimove savjete i upute koje se odnose na ljude kojih se treba kloniti te one s kojima bi se bilo dobro okružiti. Tako smo vidjeli kako se redovnici trebaju kloniti plemićkih kuća, gospođa koje se hvale muževima, udovica koje su udovice samo po odijelu, posjeta mladića, lažnih asketa. Također trebaju izbjegavati svjetovnjake i gozbe sa svjetovnjacima, ali i crkvene ljude koji su se pretvorili u bogatune i trgovce. S druge strane, Jeronim je mišljenja da bi bilo dobro za redovnike okružiti se onima kojih je govor razborit, čednost sveta, življenje izvrsno, s onima koji poste i koji s Bogom u srcu druguju. Sljedeća misao, koju smo saznali iz Jeronimovih pisama, tiče se klevete. Jeronim klevetnike također stavlja u skupinu onih koje treba izbjegavati, ali se isto tako svatko treba čuvati kako sam ne bi postao klevetnik. Zato nas Jeronim upozorava da trebamo paziti kako slušamo što nam drugi govore, tj. zanima li nas kleveta, ali isto tako trebamo biti budni i nad svojim govorom. Jeronim uočava kako prepričavanje tuđeg zla ne donosi nikakve koristi toj osobi te savjetuje izbjegavanje skupova koji se svode na ogovaranje. Isto tako, upoznali smo Jeronimov savjet kako se ne treba zamarati govorkanjima ljudi, niti se hvalom uznositi, niti se kritikom obeshrabriti. Samo onaj koji je u Bogu utemeljen ne plaši se lažljivih usana ni opakih ljudi. Posljednja ovdje navedena Jeronimova misao o stvarnosti zajedničkoga života odnosi se na srdžbu. Vidjeli smo kako Jeronim uzima u obzir čovjekovu palu narav i njegovu sklonost na grijeh. Svjestan je da se čovjek može naljutiti, ali kao kršćanin ne smije ostati na tome. Ukazuje na opasnost mržnje, koju izjednačuje s ubojstvom.

II. ASKEZA U SV. GRGURA VELIKOGA

1. Rad i molitva - djelatni i kontemplativni život

1.1. Međusobni odnos

Sveti Grgur piše kako sveti propovjednici imaju dva života – djelatni i kontemplativni. Djelatni je onaj koji prethodi, koji se troši te smrću prestaje, dok je kontemplativni zaslugom veći, on već sada kuša budući počinak koji će se ostvariti u besmrtnosti.²¹⁴ Kontemplativni počinje ovdje, da bi se usavršio u vječnosti. Jer „oganj ljubavi koji je već ovdje počeo plamtjeti kada bude vidio onoga koga ljubi, zapalit će još više ljubavlju prema njemu“²¹⁵. Možemo reći da već u zapovijedima Dekaloga nalazimo izvor i poveznicu djelatnoga i kontemplativnoga života. Prva Ploča govori o opsluživanju ljubavi prema Bogu, u čemu vidimo kontemplativni život, a druga govori o ljubavi prema bližnjemu, tj. govori nam o djelatnom životu. Preduvjet, bilo djelatnoga bilo kontemplativnoga života, smatra Grgur, jest vjera: „Svaki učitelj, da se potpuno proširi u djelatnom životu i budno uspije u kontemplativnom, treba biti savršen vjerom u sveto Trojstvo.“²¹⁶ Vjera se pokazuje u djelovanju u ljubavi koje bližnji mogu vidjeti. Dok kontemplativni život pokazuje koliko duša vidi unutra – onoliko koliko ljubi.²¹⁷

Oba načina života, prema Grguru, dar su milosti. Jedan dolazi kao nužnost, dok je drugi na volju. Tako se djelatni pokazuje nužan jer bez činjenja dobrih djela, koja smo mogli učiniti, ne možemo ući u nebesku domovinu. Ipak, poziv na kontemplativni život ostaje svakomu na volju.²¹⁸

Tko je naučio dušom odlaziti iz ovoga svijeta, smatra Grgur, taj istinski žudi služiti Bogu.²¹⁹ Kojima je djelatni život bio iz dara – tj. učinili su sve što su mogli, a smatraju se slugama beskorisnim – njima će i kontemplativni život biti iz milosti. „Onaj dobro prelazi kontemplativnomu životu tko u djelatnom životu nije nagore izmijenio odjeću svoje nakane.“²²⁰ Redovnik je, kako kaže Grgur, „rob za vazda“ (Izl 21, 8)²²¹ koji je djelatnim životom odlučio služiti ljudima da poslije sadašnjega vijeka uzmogne doći do prave

²¹⁴ Usp. GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, Zagreb – Zadar, 2020., I., 3, 9.-10.

²¹⁵ *Isto*, II., 2, 9.

²¹⁶ *Isto*, II., 6, 5.

²¹⁷ Usp. *isto*, II., 6, 16.

²¹⁸ Usp. *isto*, I., 3, 9.-10.

²¹⁹ Grgurovo tumačenje Izl 21, 2-3: šest godina označava djelatni život, a sedmom godinom se označava kontemplativni život.

²²⁰ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, I., 3, 11.

²²¹ Prijevod: Marijan Mandac.

slobode, slobode o kojoj Pavao piše da ćemo se od ropstva raspadljivosti osloboditi za slobodu slave sinova Božjih (usp. Rim 9, 21). No, u ovom ropstvu nemamo samo djelatni život, nego se razmatranjem uzdižemo i „ma kolika bila ograničenost razmatranja, ono je ipak već šire i uzvišenije od djelatnoga života“²²². Razmatranje vodi slobodi duše jer ona više ne misli o zemaljskom, nego o onom što je vječno.²²³ Od djelatnoga života treba se težiti kontemplativnomu, no duša se od kontemplativnoga mora obraćati djelatnomu – „koji će ono što smo dušom vidjeli unutra učiniti boljim“²²⁴. Grgur je smatrao da je najbolje u životu sjediniti i aktivni i kontemplativni život jer jedan od drugoga stječu neprocjenjivu korist i dobit.²²⁵

Grgur piše kako je djelatni život radin jer se mučimo na djelu, a kontemplativni je život jednostavan – čezne da jedino gleda početak, tj. Onoga koji kaže: „Ja sam Početak.“ Tko čezne za kontemplativnim životom nužno je da se prethodno, u noći sadašnjega života, uči činiti dobra djela, koja može, da se trudi u poslu kako bi potom mogao motriti početak. Kontemplativni život lijep je u duši, no on u tišini ne propovijeda i ne rađa sinove, u svojem miru ne zapošljava se okupljanjem drugih i ne osjeća da je u stanju drugima govorom otkriti što u nutrini motri. Dok aktivni život, zauzimajući se za djelo, manje gleda, svojim primjerom zapaljuje bližnje i rađa mnoge sinove za dobro djelo. Zato se najprije vodi aktivni život da se potom dođe do kontemplativnoga²²⁶: „Ukoliko duša nije sposobna ustati da motri nebeske zbilje, neka ne odbija činiti dobra koja može.“²²⁷

1.2. Rad – djelatni život

„Djelatni je život: gladnomu pribaviti kruh; riječju mudrosti podučiti onoga koji ne zna; popraviti zalutaloga; bližnjega koji se oholi pozvati na put poniznosti; brinuti se za bolesna; udijeliti što svakomu pojedinomu koristi te one koji su nam povjereni na takav način skrbiti da mogu živjeti.“²²⁸ Grgur smatra kako je uvjet za ulazak u nebo akcija, dok kontemplacija nije nužna. Kontemplacija nam daje slobodu od ovoga svijeta, slobodu koja se sastoji u zajedništvu s Bogom. Ali, bez akcije, kontemplacija je sebična. Istinsko je ono djelovanje koje sve čini radi Gospodina, ono koje teži kontemplaciji. Ono koje zna

²²² GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, I., 3, 13.

²²³ Usp. *isto*.

²²⁴ *Isto*, II., 2, 11.

²²⁵ Usp. *isto*.

²²⁶ Usp. *isto*, II., 2, 10.

²²⁷ *Isto*, I., 5, 12.

²²⁸ *Isto*, II., 2, 8.

da sve što čini jest dar i dug. Ono koje sve čini u strahu Božjem, koje u svemu što čini pazi na ulazak u Kraljevstvo Božje.²²⁹

1.3. Molitva – kontemplativni život

Otkupiteljeva ruka, piše Grgur, nosi naša srca, njegova nas ruka uzdiže u razmišljanju. Da On, Riječ, nije radi ljudi postao čovjekom, ni ljudska srca ne bi uzlijetala da razmatraju uzvišenost Riječi. Sam Bog omogućuje kontemplaciju. Da se Krist nije utjelovio, kontemplacija ne bi bila moguća.²³⁰ Grgur ovako opisuje kontemplativni život: „Kontemplativni je život: svom dušom čvrsto održati ljubav prema Bogu i bližnjemu, ali također i odmarati se od izvanjskoga djelovanja; prijanjati jedino uz želju za Stvoriteljem da duši više ništa ne godi činiti već da pogazivši sve brige gori za gledanjem lica svojega Stvoritelja. Tada duša nauči s tugom nositi teret raspadljiva tijela, svim žudnjama čeznuti za anđeoskim zborovima, pred Božjim se pogledom veseliti zbog vječne neraspadljivosti.“²³¹ Kontemplacija je izdizanje iznad samih sebe i priprema za vječni život. Ona je susret s Gospodinom i događaj slobode.

Kontemplativni život traži veliko naprezanje duše – u uzdizanju prema nebeskom, u usmjeravanju duha prema duhovnim zbiljama, u trudu nadilaženja onoga što se tjelesno vidi, u nastojanju da se duša raširi. Grgur primjećuje da duša u tom naporu „ponekad“ pobijedi. Ponekad nadvlada tamu svoje sljepoće da tek „krišom i nezatno“, „kradom“ (lat. *frutim*) i „u prolazu“ (lat. *per tranzitum*) nešto dodirne od nevidljiva svijetla. Jer, u ovom prolaznom životu moguće je Boga spoznati samo kradom i u prolazu – malo, a to malo vrijedi više nego sve druge spoznaje. No, čovjek, uočava Grgur, ne može dugo biti u kontemplaciji, biva odbijen, poražen i vraća se samomu sebi te uzdiže u tamama svoje sljepoće.²³² Kada želi razmatrati o Bogu, duša je postavljena u nadmetanje u kojem čas pobijedi, a čas iznova smalakše. I ma kolikom ljubavlju duh plamtio i ma kolikom se snagom usmjeravao u razmišljanju prema Bogu, još uvijek savršeno ne gleda ono što ljubi. Grgur tvrdi da duša zapravo uvijek iznova započinje gledati, a sada gleda samo „kroz zrcalo“ i „u zagonetki“ (1 Kor 13, 12).²³³ Dokle god se nalazi u ovom životu, ona kuša samo početke najprisnijega razmatranja. Dokle god se živi u ovom smrtnom tijelu,

²²⁹ Usp. *isto*, I., 3.

²³⁰ Usp. *isto*, I., 3, 14.

²³¹ *Isto*, II., 2, 8.

²³² Usp. *isto*, I., 5, 12 i II., 2, 12.

²³³ Usp. *isto*, II., 2, 8.

nitko u snazi razmatranja ne uznapreduje tako da oči duše utisne u neomeđeno Svjetlo jer Svemogućega Boga sada ne možemo vidjeti u njegovu sjaju. Ono što duša nazire jest nešto „ispod njega“²³⁴. Pa i kada „duša uznapreduje u razmatranju, ona ne promatra što Bog jest nego ono što je ispod njega“²³⁵.

Prema Grguru, u razmatranju se događa kušanje nutarnjeg mira, no to je samo kao neki njegov dio jer ni mir sada ne može biti savršen.²³⁶ Kada počinak kontemplacije uđe u dušu, kaže Grgur, nastaje šutnja u nebu. Duša buku zemaljskih čina utišava razmatranjem kako bi priklonila uho najprisnijemu muku. Kada se u dušu, koja je bila obasipana svjetlom najprisnijega mira, vrati buka razmišljanja, ona se uznemiri i uznemirena sama sebe osljepljuje.²³⁷ Grgur ovako opisuje događanja u kontemplaciji: „Ljupka je slatkoća kontemplativnoga života. Ona dušu uznosi poviše nje same, čezne za nebeskim, pokazuje da zemaljsko pripada preziru. Otkriva duhovne zbilje očima duše, tjelesno skriva. Spava, dok srce bdije jer napredujući iznutra razmatranjem, izvana se odmara od nemirna djelovanja.“²³⁸

Ne postoji nijedna služba vjernika od koje se može isključiti milost razmatranja. Tko god ima srce unutra, može se prosvijetliti svjetlom razmatranja. I neka se nitko ne hvali tom milošću kao zasebnom, neka nitko ne misli da posjeduje pravo svjetlo kao vlastiti dar, jer drugi je često bogatiji, a ni ne pomišlja da kod sebe posjeduje neko dobro. Bog svjetlo razmatranja daje kako hoće, pa i onima koji su po ljudskom sudu i naoko neznatni.²³⁹

1.4. Osvrt

Grgur snažno naglašava međusobnu povezanost i upućenost djelatnoga i kontemplativnoga života, tj. rada i molitve. Iako je rad nužan za spasenje, jer on prethodi, on je minimum ljudskoga življenja, dok molitva, tj. kontemplacija, otvara novi obzor života te obogaćuje i ispravno usmjerava rad. Grgur smatra da rad uvijek treba biti upućen kontemplaciji te on treba biti obavijen strahom Božjim, tj. brigom za buduće, za vječno. Kontemplativni život, tj. molitva, već sada otvara prostor slobode i uvodi dušu u susret s Gospodinom, otvara mogućnost gledanja Boga. No, to gledanje uvijek je samo „kradom“

²³⁴ Lat. *sub Deo*.

²³⁵ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 2, 14.

²³⁶ Oslanjajući se na Otk 8, 1 „... *nasta muk na nebu oko pola sata*.“ papa Grgur govori o ograničenosti počinka šutnje na *oko pola sata*.

²³⁷ Usp. GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 2, 14.

²³⁸ *Isto*, II., 2, 13.

²³⁹ Usp. *isto*, II., 5, 19-20.

i „u prolazu“, „kao kroz ogledalo“ i u „zagonetki“. Duša, svjedoči Grgur, ne može vidjeti Boga samoga, nego samo nešto ispod njega te u tome stanju gledanje ne može dugo ostati jer se brzo vraća k sebi.

2. Zavjeti

Bogatstvom i dubinom Grgurovih misli pokušat ćemo promišljati redovničke zavjete. Grgur nije govorio samo redovnicima, nego prvenstveno svim vjernicima. Tako i misli, koje će biti prikazane, upućene su svima, a onda osobito onima koji su snagom zavjeta vezani uz Krista Zaručnika.

2.1. Djevičanstvo – promatrano kao zavjet ljubavi

Sveti Grgur ložnicama u tijelu Crkve naziva srca onih kojima se duša ljubavlju povezuje s nevidljivim Zaručnikom. To su srca koja gore žarom za njim, koja ne žude ni za čim drugim na ovom svijetu. Takvim je dušama dužina ovoga života kao kazna, jer hitaju izići iz sebe i, u zagrljaju ljubavi, počivati u gledanju nebeskoga Zaručnika. Te duše ne primaju nikakve utjehe²⁴⁰ sadašnjega života, nego „iz srca prema onom koga ljube uzdišu, plamte, čeznu, tjeskobne su“²⁴¹.

Duši, Kristovoj zaručnici, zdravlje tijela ništa ne znači jer nju je probola druga rana, rana ljubavi. I zaista „loše je zdravlje srca koje ne pozna bol te rane“²⁴². Da bi srce bilo zdravo, ono mora biti bolno, bolno za Bogom, biti „bolno od ljubavi“ (usp. Pj 5, 8). Da bi čovjek bio istinski zdrav, mora biti bolestan.

Grgur ide i korak dalje. Darovano nam je tijelo i ono ponekad trpi zbog ugrožena zdravlja. No, Grgur piše: „Kada duša već počne čeznuti prema želji za nebom i osjećati ranu ljubavi, postaje po rani [ljubavi] zdravija ona koja je prije bolovala zbog zdravlja.“²⁴³

Zaručnik kliče: „Ustani, pohitaj prijateljice moja, golubice moja, lijepa moja i dođi. Zima je, naime, prošla, kiša otišla i uzmaknula, cvijeće se pojavilo na zemlji.“ (Pj 2, 10-12)²⁴⁴ Svaka odabrana duša, prema Grguru, nebeskomu je Zaručniku po ljubavi „prijateljica“, po duhu „golubica“, po ljepoti ćudoređa „lijepa“. Za nju je „zima“ prošla kada se izvuče

²⁴⁰ „... utjehu otklanja duša moja.“ (Ps 77, 3)

²⁴¹ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 3, 8.

²⁴² *Isto.*

²⁴³ *Isto.*

²⁴⁴ Prijevod: Marijan Mandac.

iz tjelesne raspadljivosti, s kojom će ustuknuti i ukočenost sadašnjega života. „Kiša“ je otišla jer sada motri svojega Boga i više joj nisu potrebne kapi riječi propovijedanja. „Cvjetovi“ se pokazuju kada duša počne kušati početke uživanja nebeskoga blaženstva.²⁴⁵ No: „došlo je vrijeme obrezivanja“ (Pj 2, 12)²⁴⁶. Potrebno je i vrijeme obrezivanja kada se neplodne grane odsijecaju. Vrijeme našega obrezivanja dolazi onda kada ostavljamo neplodnu i štetnu raspadljivost, kako bi dušu doveli do većega ploda, do najvećega ploda – a to je gledanje Jednoga.²⁴⁷

Ljubav prema Bogu, tvrdi Grgur, ne isključuje ljubav prema bližnjemu „jer tko ne ljubi svojega brata kojega vidi, Boga kojega ne vidi ne može ljubiti“ (1 Iv 4, 20). Gospodin nam zapovijeda i da ljubimo svoje neprijatelje te da dobro činimo onima koji nas progone (usp. Lk 6, 27). „Ljubav je tako široka da može u obujam svoje ljubavi također prigrliti neprijatelje.“²⁴⁸ Širina naše „zgrade“, širina naše ljubavi pokazuje se u mjeri u kojoj i koliko možemo primiti u krilo ljubavi i „ne podnositi nikakve stisnutosti mržnje“²⁴⁹.

„Koliko se svaka duša proširi u ljubavi prema bližnjemu, toliko će biti visoka u spoznaji Boga.“²⁵⁰ Pozvani smo ljubiti Boga i bližnjega, ljubiti ih, kako kaže Grgur, „srčikom srca“. Pozvani smo raširiti se u ljubavi kako bi bili uzdignuti u slavu visine. Po ljubavi suosjećajmo s bližnjima da bismo se po spoznaji mogli povezati s Bogom. Jer, ako „siđemo do najmanje braće na zemlji, bit ćemo izjednačeni s anđelima na nebu“²⁵¹.

Na drugom mjestu Grgur također piše o odnosu ljubavi prema Bogu i bližnjemu: „Koliko je duša, zapaljena nebeskom željom, imala ljubavi glede okupljanja bližnjega, toliko pokazuje i strpljivosti kod očekivanja Boga. Strpljivo nosi duga odlaganja u vremenu jer se u napredovanju bližnjega širi opseg ljubavi.“²⁵²

2.2. Siromaštvo – promatrano kao odvajanje od vremenitoga

U promišljanju o siromaštvu Grgur tvrdi da je Gospodin došao kako bi nas pozvao u nebesku domovinu, došao je kako bi nas poučio da se ne obaziremo na prolazna dobra i da se ne bojimo vremenitih zala. On sam nije se obazirao na protivštine, nepravde je

²⁴⁵ Usp. GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 4, 15.

²⁴⁶ Prijevod: Marijan Mandac.

²⁴⁷ Usp. GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 4, 15.

²⁴⁸ *Isto*, II, 2, 15.

²⁴⁹ *Isto*.

²⁵⁰ *Isto*.

²⁵¹ *Isto*.

²⁵² *Isto*, II., 3, 11.

podnosio, smrti se nije plašio, niti je od križa pobjegao. Time nam je pokazao kako se ne trebamo bojati protivština ovoga svijeta i kako zapravo trebamo izbjegavati njegove povoljnosti. Jer, dobra svijeta često puno više zarobe dušu nego što je zla uznemire.²⁵³

„I tko god ostavi kuće, ili braću, ili sestre, ili oca, ili majku, ili ženu, ili djecu, ili polja poradi imena mojega, stotruko će primiti i život vječni baštiniti.“ (Mt 19, 29) Stotruko označava veliku savršenost. Stotruko prima tko daje. Onomu koji prima duh savršenosti zemaljsko nije potrebno, pa ni onda kada ga ne posjeduje. Nemajući ne želi ni imati. Taj je u siromaštvu, smatra Grgur, pronašao istinsko bogatstvo, taj je istinski siromašan. No, onaj, koji naizgled ostavlja zemaljsko, a željom ga nije ostavio, za njim zapravo hlepi. Takav je ludo siromašan, njemu manjka što nema. „Siromaštvo je u oskudici po duši, ne u kolikoći posjedovanja. Nije siromah kojemu siromaštvo dobro odgovara.“²⁵⁴ Suha je nada ovoga svijeta jer sve što se ovdje ljubi, brzo vene. Zato nas apostol Petar poziva da požurimo prema baštini neraspadljivoj, neokaljanjoj i neveljoj, onoj koja je pohranjena na nebesima (usp. 1 Pt 1, 4).

Svjestan je Grgur da, htjeli ili ne htjeli, posjedujemo stvari. Kako onda živjeti siromašno? Kako se odreći posjedovanja? Ključ je u tome kako se odnosimo prema stvarima. Da ih posjedujemo kao da ih ne posjedujemo. Da ih koristimo, a da se za njih ne vežemo. Već je sveti Augustin pisao kako je u samostanu veća napast za siromašne, nego za bogate. Bogati su došli u samostan kako bi postali siromašni, oni su se svjesno odrekli posjedovanja. Međutim, napast je onomu, koji nikada nije imao priliku posjedovati, da se veže uz ono što mu zajednica pruža.²⁵⁵

Sveti Grgur uočava kako ima i onih kojima je uho usmjereno svetoj riječi, slušaju propovijedi, čitaju Pismo, duhovno štivo, no to im ne mijenja srce koje nisu otklonili od svjetovnih želja. Takvima „zli dusi nadahnjuju zle misli da i ako počivaju od [činjenja] djela, ne počivaju od uživanja u zlim djelima“²⁵⁶. Zato, smatra Grgur, nije dovoljno da sveta Riječ bude u tjelesnom uhu, ona mora odzvanjati i u uhu srca kako bi se srce mijenjalo, kako bi se iz razmišljanja otjerale i zle želje, koje su već otjerane od djela.²⁵⁷

²⁵³ Usp. *isto*, II., 2, 6.

²⁵⁴ *Isto*, II., 6, 16.

²⁵⁵ Usp. I. P. BOCK, Sv. Augustin idealni osnivač redova, u: *Obnovljeni život* 11(1930.)8, 367.-368.

²⁵⁶ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, I., 12, 19.

²⁵⁷ Usp. *isto*.

Ima i onih koje „Duh uzdiže, ali ih ne uzima“²⁵⁸. Podiže im razum do duhovnih zbilja, ali se njihov život ne slaže sa spoznajom uma jer ostaju u „putenim činima“²⁵⁹. No dušu, koju Duh Sveti ispuni uživanjem vječnih zbilja, nju Duh potiče na gorčinu prema vremenitom. Onaj, kojemu je ugodno baviti se ljudskim zbiljama, taj još nije okusio nikakva veselja nebeskih zbilja: „Koliko manje pozna vječno, toliko s više slasti počiva u vremenitom.“²⁶⁰ Zato sveti Propovjednik piše da, što je veće znanje, to je veća i bol (usp. Prop 1, 18). „Koliko više spoznajemo vječno, toliko nas više boli što smo u bijedi ovoga progonstva.“²⁶¹ Tada savjest samu sebe prekora i optužuje, mi sami sebe preziremo što smo činili ono što nas je odjeljivalo od ljubavi prema vječnosti. S velikim znanjem raste veliko razočarenje, tvrdi Grgur. Ono nas čini poniznima jer vidimo koliko ne znamo, koliko smo jadni, vezani uz ovaj svijet i zato se prepiremo sa sobom.²⁶² A put vjere put je neznanja, put predanja i povjerenja Onomu koji je, dok smo na ovom svijetu, u „oblaku neznanja“, On sam jest „oblak neznanja“²⁶³. U vjeri dobivamo neznanje u kojem shvaćamo, koje nas poučava, u kojem otkrivamo tko smo mi i tko je Bog. Neznanje koje daje mir.

Kršćani su oni koji plaču – zbog grijeha, za nebeskim. „Blago vama koji sada plaćete!“ (Lk 6, 21) Blago zaplakanima, tvrdi Grgur, onima koji plaču na ovom svijetu. Onima, koji ne misle na nebeske zbilje, nije moguće vidjeti gorčinu ovoga svijeta. Kršćanin je onaj koji plače – plače zbog počinjena grijeha, ali plače i za nebeskim radostima. Jer svijet je gorak i on zaslužuje plač. „*Pjesma u noći*“²⁶⁴ veselje je u mucu.²⁶⁵ Tako Grgur uči. Jer, iako pogođeni svjetovnim ugnjetavanjima, mi se ipak sada radujemo, tješimo se budućim veseljima. I sveti je Pavao govorio o ovom kada je napisao: „U nadi budite radosni, u nevolji strpljivi, u molitvi postojani!“ (Rim 12, 12) Tuga pravednih vremenita je, ali onaj „jao“ Pisma odnosi se na vječni plač.²⁶⁶ Jer, tvrdi Grgur: „Ako još dušom prianjaš uz sadašnji svijet; ako se još naslađuješ zemaljskim pohotama, ne možeš ljubiti vječne radosti koje čuješ. Upoznaj, dakle, jao što je zapisan u ovom svitku. Po strahu iz duše protjeraj što ljubiš da možeš iz poštivanja ljubiti pjesmu koju čitaš.“²⁶⁷ Ne možeš pjevati

²⁵⁸ *Isto*, I., 10, 42.

²⁵⁹ *Isto*.

²⁶⁰ *Isto*, I., 10, 43.

²⁶¹ *Isto*.

²⁶² Usp. *isto*.

²⁶³ Usp. Nepoznati pisac iz 14. st., *Oblak neznanja i Knjiga povjerljivih savjeta*, Zagreb, 2011.

²⁶⁴ Lat. *carmen in nocte*.

²⁶⁵ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, I., 9, 32.

²⁶⁶ Usp. *isto*, I., 9, 33.

²⁶⁷ *Isto*, I., 9, 34.

pjesmu novu i ljubiti pjesmu novu ako u strahu ne ukloniš ovozemaljsko. Zato Grgur smatra kako nam se valja plaćem kazniti za zla koja smo počinili, da po jadikovkama pokore dopremo do pjesme života.²⁶⁸

Zajednica šepavih. Grgur Veliki donosi nam jednu zanimljivu sliku, usporedbu zbog koje kršćane možemo nazvati „zajednicom šepavih“, a onda isto tako i redovnike – oni su „zajednica šepavih“. Radi se o tome da je nakon hrvanja s Bogom Jakov *hramao* na jednu nogu. To će reći da čovjek prije obraćenja ima dvije želje, a nakon obraćenja samo jednu. Jer kada se „Bog po želji i umu spozna, on u nama sasuši svu tjelesnu požudu“²⁶⁹. U nama koji smo prije hodali na dvije noge, tj. tražili (naizgled) Boga i držali se svijeta, nakon istinskoga susreta s Bogom ostaje zdrava samo jedna noga, a druga šepa. A svatko tko šepa opire se samo na onu nogu koja mu je zdrava. „Nužno je da u nama raste samo ljubav prema Bogu, pošto je oslabila ljubav prema svijetu.“²⁷⁰ Onaj kojemu se već osušila zemaljska želja, svom se snagom drži na samoj Božjoj ljubavi, jer „nogu ljubavi prema svijetu nosi dignutu sa zemlje“²⁷¹. Zato su kršćani, redovnici, zajednica šepavih – šepaju u želji za bogatstvom, tjelesnim požudama, slavom, ispraznim veseljima, itd. Siromašni su zemaljskim kako bi bili bogati nebeskim.

Sebi smo tuđinci. Grgur piše da, kada Duh uzima dušu, koja je već u ljubavi prema Bogu, on ju čini „tuđom“ za zemaljske želje te joj nije drago činiti ništa drugo osim onoga čime bi skupila duhovne dobiti za nebesko kraljevstvo.²⁷² Tko je tuđinac zemaljskim stvarima, tuđinac je i samomu sebi i svojim dobrim djelima, jer bez Božje pomoći i milosti mi ne možemo ni započeti, ni dovršiti neko dobro djelo. Komu onda ono pripada? Sveti Grgur gleda na Pavla i piše: „Budući da mu je prethodio nebeski dar, priznao je da je tuđ svojemu dobrom djelu.“²⁷³ Zato je Pavao i mogao reći: „Ali ne ja, nego milost Božja sa mnom!“ (1 Kor 15, 10) *Non ego, set et ego* – ne ja, ali i ja – to je najbolji način shvaćanja dobrog djela. Trebamo takoreći biti tuđi²⁷⁴ svojemu dobromu djelu, ponašati se poput stranca.²⁷⁵ Biti oni koji „samima sebi što su učinili ne pripisuju“²⁷⁶. Dakle, kada se radi o dobrom djelu to je ono što Bog čini u meni i za što je potrebna moja suradnja. Zato ćemo reći da

²⁶⁸ Usp. *isto*, I., 9, 35.

²⁶⁹ *Isto*, II., 2, 13.

²⁷⁰ *Isto*.

²⁷¹ *Isto*.

²⁷² Usp. *isto*, I., 10, 25.

²⁷³ *Isto*, I., 9, 2.

²⁷⁴ Lat. *quazi alienus*.

²⁷⁵ Usp. GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, I., 9, 2.

²⁷⁶ *Isto*, I., 5, 14.

to činimo „mi“ – Bog i ja. No, kada se radi o zlu, o grijehu, tada je grijeh ono što pripada meni, što „ja“ sam činim. No, moje „ja“ treba doći do izražaja i u hrabrom svjedočenju za Krista, svjedočenju koje me može dovesti i dovodi me do patnje i mučeništva. Ipak, tada je moje „ja“ obojeno, potpomognuto milošću.

2.3. Poslušnost – promatrana odnosom poglavara i podložnika

Kod govora o poslušnosti, poslužiti će nam Grgurove misli o poglavarima, misli o odnosu poglavara i podložnika, o napastima, opasnostima i pogriješkama u koje je moguće upasti.

Kada govori o poglavaru, Grgur smatra da njegova vlast mora biti ponizna. Ponekad se događa da netko govori iz nadute oholosti, a misli da govori iz slobodne vlasti. Kada se radi o podložniku, njegova poniznost treba biti slobodna, da ne štiti iz ludoga straha, smatrajući da se muči iz poniznosti. Tako se, kod poglavara, oholost skriva pod vlašću, a kod podložnika strah pod poniznošću.²⁷⁷ Poglavar „kada gleda one koji su mu podložni, a ne pazi na Onoga kojemu su svi podložni, uznosi se u oholosti i svojom se ohološću hrani kao vlašću“²⁷⁸. Dok se podložnik ponekad „prestraši da ne izgubi naklonost starješine i time pretrpi veliku vremenitu štetu“²⁷⁹. On tada, uočava Grgur, prekriva ono što ispravno shvaća, a poniznošću naziva strah kojim je okovan. Ponekad se dogodi da taj štiti i zapravo drugoga prosuđuje te, misleći da je ponizan (jer štiti), zapravo postaje još više ohol. Zato valja razlikovati slobodu i oholost, poniznost i strah da strah ne uzme sebe za poniznost ili oholost za slobodu.²⁸⁰

Život pretpostavljenih, svjedoči Grgur, uvijek mora biti „visok“ i oprezan. Zašto? S jedne strane, da sami ne podlegnu zemaljskim dobrima. No, nije dosta da oni sami žive „uzvišeno“, već i svoje slušatelje trebaju govorom zapaljivati ljubavlju prema nebeskoj domovini. Jer „svjetiljka koja ne gori u samoj sebi, ne zapaljuje onaj predmet pod koji se postavlja“²⁸¹. S druge strane, oni moraju stajati na „uzvisini života“ (tj. ne „ležati u dolini slaba djela“) da mogu razlikovati gnusobu grijeha i miomirise vrlina. Njihov život mora ostati čvrst na visini da izdaleka mogu ugledati „najezdu zlih duhova i sebi povjerene duše svojim predviđanjem činiti opreznima“²⁸².

²⁷⁷ Usp. *isto*, I., 9, 12.

²⁷⁸ *Isto*, I., 9, 13.

²⁷⁹ *Isto*.

²⁸⁰ Usp. *isto*.

²⁸¹ *Isto*, I., 11, 7.

²⁸² *Isto*, I., 11, 7.

„Dobro koje podložnik rekne starješini onda je uistinu dobro ako se kaže ponizno. Ako je, naime, ispravnost misli izgubila poniznost kod izricanja, iskvarila je u grani jezika korijen misli. Ta mana, očito, doista nije iz govora već je iz korijena jer da srce nije bilo oholo, ne bi se uopće jezik uzoholio.“²⁸³ Koliko samo trebamo biti oprezni u govoru. Govorom, tvrdi Grgur, možemo pokvariti naše misli, ali taj govor ukazuje da zapravo nešto nije u redu s našom mišlju, s našim srcem. Kada dolazimo s poniznošću poglavaru, tada dobra misao svjedoči o dobru korijenu. Jer, kada srce nije oholo, ni jezik se ne oholi.

Grgur govori i kako su uzajamno povezani grijesi podložnika i poglavara. Kada „podložnik umire zbog svojega grijeha, tada se odgovornim za smrt drži onaj koji je predstojnik jer je šutio“²⁸⁴, krv podložnika tražit će se iz predstojnikove ruke, ako je šutio. No, ako bi poglavar bio kao „prigovarač“ podložniku, tada podložnik umire sam.²⁸⁵

Na jednom mjestu Grgur je zapisao: „Poniznost slugu treba se pokazati upravo u trenutku muke. Oni koji ustaju protiv poglavara pokazuju da preziru biti Božji sluge. Zasigurno, biskup nije nipošto trebao učiniti što je učinio, ali trebao si se ponizno suočiti s tim. (...) Ništa ne znači biti ponizan spram onih koji nas časte, jer to čine i ljudi ovoga svijeta. Mi pak trebamo biti ponizni prije svega prema onima zbog kojih nešto moramo ispatiti.“²⁸⁶ Ono što biskupi i poglavari zapovijedaju i naređuju jest ono što se tiče zemaljskih stvari (uređenje zajednice, službe i poslanja). A redovniku, jer se već odrekao zemaljskoga, trebalo bi biti svejedno gdje će služiti. Štoviše, što je teži zahtjev koji mu poglavar daje, to mu je veća prilika da se odrekne zemaljskoga.²⁸⁷

2.4. Osvrt

Promatrali smo redovničke zavjete kroz prizmu Grgurovi misli i riječi. Posebna ljubav duše prema njezinu Zaručniku u temelju je svih redovničkih zavjeta. Čežnja duše za gledanjem Božjega lica i čežnja Boga za dušom ranjava dušu ranom ljubavi te ona postaje *bolna*. Ipak, mjera ljubavi prema Bogu ljubav je duše prema bližnjemu.

Kod zavjeta siromaštva otkrili smo da se ono ostvaruje u odvajanju od zemaljskoga, u odvajanju od posjedovanja, koje nas čini šepavima za ovaj svijet. Grgur smatra kako nije dovoljno samo slušati o Bogu, nego i dopustiti mu da nam odvoji srce od putenih želja.

²⁸³ *Isto*, I., 9, 12.

²⁸⁴ *Isto*, I., 11, 9.

²⁸⁵ Usp. *isto*, I., 11, 9-11 i usp. Ez 33, 12.

²⁸⁶ I. RAGUŽ, *Constructus – Destructus. Dijalozi s prijateljem. Grgur Veliki*, Đakovo, 2020., 141.

²⁸⁷ Usp. I. RAGUŽ, *Constructus – Destructus. Dijalozi s prijateljem. Grgur Veliki*, 142.

Također, što se više spoznaje ljepota blaženstva, to više raste tuga zbog počinjena grijeha i nemogućnosti već sada „otići i s Bogom biti“ (Fil 1, 23). Postajemo šepavi jer, što više rastemo u ljubavi prema Bogu, tim više slabi tjelesna požuda i imamo samo jedan oslonac – Boga i njegovu ljubav. Tako duša što čini, čini radi Boga, dopušta Bogu da djeluje kroz nju te ne pripisuje sebi nikakve zasluge za dobra djela, slobodna je od sebe, siromašna je sobom.

U govoru o zavjetu poslušnosti vidjeli da je za Grgura važna poniznost. Kod podložnika ona se očituje u načinu govora i nastupa prema poglavaru. Poglavar, znajući Onoga kojemu su svi podložni, pa i on sam, ne će se ponašati kao vladar, nego kao sluga, pastir kojemu je povjereno Gospodnje stado da ga vodi, ispravlja, užiče ljubavlju prema nebeskom te ga štiti od navala zloga.

3. Zajednički život

Vodi ih Maleni Dječak. „Evo, mi koji smo, vidi se, odjeveni u redovničko odijelo zbog vjere i da slušamo riječ svemogućega Gospodina dođosmo iz različitoga svjetovnoga položaja. U slozi smo se svete Crkve okupili iz različitih mana. Tako se vidi da se očito dogodilo što se po Izaiji kaže Crkvi kao obećanje: 'Stanovat će vuk s janjetom i leopard ležati s kozličem.' (Iz 11, 6) Po srdačnosti svete ljubavi vuk stanuje s janjetom jer oni koji su u svijetu bili otimači u miru počivaju s blagima i krotkima. Leopard s jarićem leži jer onaj koji je bio šaren od mrlja grijeha slaže se s onim koji se ne obazire na se i u poniznosti se priznaje grješnikom. Ondje je također dodano: 'Tele i lav i ovca zajedno će boraviti' (Iz 11, 6) jer će se u torove svete Crkve zajedno skupiti i onaj koji se skrušenošću srca priprema za svakodnevnu žrtvu Bogu i onaj koji je kao lav okrutnošću bjesnio i onaj koji poput ovce ustrajava u jednostavnosti svoje nevinosti.“²⁸⁸ Takva je ljubav, piše Grgur, koja različitosti duša užiče, zapaljuje, razgara i preobrazuje. Kada se izabrani tako ljube, nužno hite onomu kojega u nebu zaslužuju gledati. Gospodin je onaj koji „ovdje povezuje srca svojih odabranih u jednodušnosti i unutarnjim željama uvijek potiče prema višnjoj ljubavi“²⁸⁹. Prorok Izaija nastavlja: „I maleni će ih dječak voditi“ (Iz 11, 6)²⁹⁰. Koji je to dječak? Onaj za kojeg nam je posvjedočeno – „dijete nam se rodilo“ (Iz 9, 5) – ono vodi one koji zajedno stanuju. Da im srca ne prionu uz zemaljske želje, dnevno ih zapaljuje

²⁸⁸ Usp. GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 4, 3.

²⁸⁹ *Isto*, II., 4, 3.

²⁹⁰ Prijevod: Marijan Mandac.

nutarnjom željom. „Njegovo je vođenje u tome da nas neprekidno raspaljuje ljubavlju prema sebi, da ne bismo uzajamno se ljubeći ostali u ovom progonstvu; da nam se ne dopadne mir ovoga života (...), da duša zavedena uspjesima ne omlitavi.“²⁹¹ U svoje darove on zato „umiješa bičeve“²⁹² da nam sve što nas je u svijetu razveselilo „zagorči te u duši potakne onaj oganj koji nas glede nebeske želje uvijek uznemiruje i potiče i da tako reći ugodno grize, slatko muči, veselo ražalošćuje. Vodi nas mali dječak jer ne dopušta da dušu pričvrstimo u ovom svijetu.“²⁹³

Strpljivost – Ako ljubiš, nosiš! „Nosite jedni bremena drugih i tako ćete ispuniti zakon Kristov!“ (Gal 6, 2) Zato Grgur piše kako: „U svetoj Crkvi svaki pojedinac nosi drugoga i drugi njega nosi. Bližnji se međusobno podnose da se po njima podigne zgrada ljubavi.“²⁹⁴ U toj zgradi kamen koji mene nosi sam je nošen. Jer kao što „ja podnosim čudoređe početnika u vršenju dobra djela, tako su i mene nosili oni koji su mi prethodili i nosili me da nošen naučim nositi“²⁹⁵. No, sav teret zgrade nosi temelj, a to je naš Otkupitelj. Njega nitko ne nosi i on se ne muči podnoseći jer „snagu njegova božanstva ne dotiče nikakvo zamaranje, već samu strpljivost prema nama naziva trudom“²⁹⁶.

„Koliko duša bude široka po ljubavi, toliko će biti i strpljiva po velikodušnosti, jer svatko toliko bližnjega nosi“²⁹⁷ koliko ljubi. Ako ljubiš, nosiš. Ako prestaneš nositi, prestaješ podnositi.“²⁹⁸ Proniče Grgur i nastavlja: „Koga manje volimo, također manje podnosimo. I pošto nahrupi odvratnost, djela bližnjega vrlo brzo dovedu do teškoga tereta koji nam ne olakšava krilo ljubavi.“²⁹⁹ Prava je strpljivost ona koja „i onoga ljubi koga nosi. Podnositi, ali mrziti, nije krjepost blagosti nego zastor za srdžbu.“³⁰⁰ Sveti Grgur navodi primjer Mojsija i Arona koji su od naroda pretrpjeli progonstvo te su, pobjegavši od naroda, u šatoru molili za isti narod. Njihova je duša „podnijela nadutost oholosti, ali se ipak nije razbuktala do mržnje“³⁰¹. Ta i sam je Gospodin, Stvoritelj i Otkupitelj, podnio pljuvačke, udarce, trnovu krunu, križ, „ali je ipak molio za progonitelje“³⁰². Tako čitatelju

²⁹¹ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 4, 3.

²⁹² *Isto*.

²⁹³ *Isto*.

²⁹⁴ *Isto*, II., 1, 5.

²⁹⁵ *Isto*.

²⁹⁶ *Isto*.

²⁹⁷ U izvorniku je glagol *portare* koji znači nositi, prenositi, podnositi.

²⁹⁸ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 3, 11.

²⁹⁹ *Isto*.

³⁰⁰ *Isto*, I., 7, 12.

³⁰¹ *Isto*, I., 7, 12.

³⁰² *Isto*.

postaje jasno da „nitko od svetih ne dolazi u nebesku slavu osim provodeći u djelo strpljivost“³⁰³.

Sloga – oružje duhovnoga boja. Sveti Grgur piše: „Mnoštva su svetih tabori koji su prihvatili rat protiv sila u zraku.“³⁰⁴ To je Crkva, to je i redovnička zajednica. „Koliko postaje Bogu draga, toliko postiže da je strašna zlim dusima.“³⁰⁵ A kada se vojni red čini neprijatelju kao strašan? „Kada je tako zatvoren i zgusnut da se vidi da nije ni na jednom mjestu prekinut.“³⁰⁶ No, „ako (...) se ostavi šuplje mjesto na kojem neprijatelj može unići“³⁰⁷, tada prestaje biti strašan. Što Grgur ovom slikom želi poručiti? „Kada mi postavljamo bojni red duhovnoga boja protiv zlih duhova, nadasve je nužno da trajno sjedinjeni i zbiti po ljubavi nikada ne budemo rastavljeni neslogom. Ma koja djela bila kod nas, ako manjka ljubav, po zlu se nesloge otvara u bojnemu redu mjesto kuda neprijatelj može unići da nas udari.“³⁰⁸

„Stari se neprijatelj“, smatra Grgur, u nama ne boji čistoće bez ljubavi, ne boji se ni posta koji dolazi iz potrebe, ne boji se ni razdiobe zemaljskih dobara u kojem nema ljubavi. „Ali se u nama veoma boji prave ljubavi, to jest ponizne ljubavi koju međusobno udjeljujemo jedni drugima. Nadasve zavidi našoj slozi, jer ju mi opslužujemo na zemlji, a on ju je izgubio na nebu.“³⁰⁹ Bez sloge ostale vrline nisu vrline.³¹⁰ Da se Bogu ništa ne sviđa bez sloge svjedoči i sam Gospodin kada kaže: „Ako dakle prinosiš dar na žrtvenik pa se ondje sjetiš da tvoj brat ima nešto protiv tebe, ostavi dar ondje pred žrtvenikom, idi i najprije se izmiri s bratom, a onda dođi i prinesi dar.“ (Mt 5, 23-24) „Od nesložnosti ne želi primiti žrtvu (...). Otuda odvagnite koliko je zlo nesloga zbog kojega se odbija i ono čime se oprašta grijeh.“³¹¹

Vrlina potiče vrlinu – raznolikost darova. Poznato je da, kada duša raste u krjeposti, ne raste samo u jednoj krjeposti, nego krjepost potiče krjepost, „vrlina potiče vrlinu“³¹². Tako je u unutarnjem svijetu jedne duše, no Grgur piše kako se i „sveti međusobno potiču na

³⁰³ *Isto.*

³⁰⁴ *Isto*, I., 8, 6.

³⁰⁵ *Isto.*

³⁰⁶ *Isto.*

³⁰⁷ *Isto.*

³⁰⁸ *Isto.*

³⁰⁹ *Isto*, I., 8, 7.

³¹⁰ *Usp. isto*, I., 8, 8.

³¹¹ *Isto*, I., 8, 9.

³¹² *Isto*, I., 10, 31.

napredovanje po motrenju tuđe vrline³¹³. Sveti se redovnici i kršćani međusobno potiču i ohrabruju svjedočanstvom dobra primjera, sveta i Bogu predana života. No, Bog „u svojim odabranima divnom rasporedbom raspoređuje svoja dobra da ovomu daje što onomu uskraćuje“³¹⁴. Tako ne samo da se duše međusobno potiču i ohrabruju dobrim primjerom, nego su pozvane i na rast u poniznosti. Motreći tuđu vrlinu, vidim kako je drugomu dano ono što meni nije dano, a divljenje je, smatra Grgur, najbolji stav pri takvoj spoznaji: „jedan se u drugomu, to jest uzajamno dive Božjim darovima“³¹⁵. Ne mogu svi imati sve u zajednici, niti trebaju. To je poziv na poniznost i radost nad Božjim darovima. To je poziv da u razmatranju drugoga stavim njega ispred sebe, da ga smatram većim od sebe. Da se jedan drugomu divimo i tim divljenjem da se učimo poniznosti.³¹⁶

No, Grgur primjećuje kako ima i onih koji su „zli“ te s ohološću promatraju što oni imaju, a drugi nemaju. Koji žele biti ispred drugih te sebe smatraju „boljima“. Onim dobrom, koje su primili, izvlače se od drugih, bivaju oholi, promatraju samo svoje dobro, a ne žele vidjeti dobro u drugom. „Od dobra otpadaju zbog različitosti darova, a time su trebali rasti u poniznosti.“³¹⁷

„Zbog toga je, predraga braćo, nužno i uvijek u sebi morate motriti što imate manje, a u drugima što su primili više. To je da i vi dok ih gledate nad sobom po dobru koje oni imaju, a vi nemate, po poniznosti rastete kako biste i vi to dobili.“³¹⁸ Grgur zaključuje kako u građevinu nebeskoga grada ulazi onaj tko, uz nasljedovanje, motri putove dobrih u svetoj Crkvi. Unići u zgradu znači s ljubavlju promatrati kako u Gospodinu napreduju izabranici svete Crkve smješteni na vrhunac krjeposti. No, tko zanemari promatrati život boljih da napreduje, još stoji izvan zgrade.³¹⁹

Nevjerni – rušitelji i škorpioni. Postoje oni koje Grgur naziva „rušiteljima“. Takvi, jer „sami ne vjeruju da postoje nagrade nebeskoga kraljevstva niti paklene muke, prepuštaju se svojim opakostima. Druge odvrćaju od vjere i djela, da kraljevstvo za kojim sami ne žele čeznuti ni drugi ne postigne.“³²⁰ Ismijavanjem nebeskoga, preziranjem Božjih

³¹³ *Isto*, I., 10, 32.

³¹⁴ *Isto*.

³¹⁵ *Isto*.

³¹⁶ *Isto*.

³¹⁷ *Isto*, I., 10, 35.

³¹⁸ *Isto*, I., 10, 36.

³¹⁹ *Usp. isto*, II., 1, 7.

³²⁰ *Isto*, I., 9, 21.

upozorenja, hvaleći vremenita dobra, prepredenim nagovaranjem obećavaju užitke i tako „odvraćaju duše nevinih i mrse njihove putove“³²¹.

Kada naiđu na one koji su uznapredovali u vrlini i s kojima se ne usude izravno govoriti, prema takvima postaju „škorpioni“, jer ne mogu biti rušitelji. Škorpiona Grgur opisuje kao onoga koji: „ide tapkajući, ali repom udara. Ne grize s lica već šteti odostraga. Oni su udvorni i lukavi.“³²² Takvi se dobrima ne odupiru u lice, nego čim su se udaljili „ocrnjuju, druge koje mogu raspljugu, unose štetno koje mogu, ne prestaju potajno unositi smrtonosno“³²³. Takvi su kao pčele: „Imaju med u ustima, ranu u žalcu repa. Pčele su oni koji jezikom laskaju, ali iz zloće skrovito udaraju.“³²⁴ Zli su, dakle, „nevjerni Bogu, rušitelji prema slabim bližnjima, škorpioni za snažne i moćne“³²⁵.

Ne želimo živjeti sa zlima? „Često nam je mučno živjeti kada ne želimo boraviti sa zlima. Tražimo zašto nisu svi koji žive s nama dobri. Ne želimo nositi nedostatke bližnjih. Određujemo da odsada svi moraju biti sveti kada ne prihvaćamo da postoji nešto što moramo podnositi od bližnjih. Ali time postaje jasnije od sunca kako još uvijek sami, kada odbijamo nositi zle, imamo veoma malo od krjeposti.“³²⁶ Dok one koji znaju živjeti i s dobrima i sa zlima, Grgur naziva savršeno dobrima. To su oni koji za sebe mogu reći ono što je Job rekao za sebe: „Bio sam brat aždajama i drug s nojevima.“ (Job 30, 29)³²⁷ Redovnička, pa i kršćanska, zajednica jest poput njive na kojoj su posijani žito i kukolj koji trebaju zajedno rasti do žetve.

„Kada se tužimo na život bližnjih, često kušamo promijeniti mjesto, odabрати skrovitost udaljenoga življenja. Ne znamo da mjesto ne pomaže ako manjka duh.“³²⁸ Da mjesto ne štiti dušu, svjedoče nam i prvi roditelji, koji su pali, iako su bili u Edenskom vrtu, i sotona koji je pao, iako je boravio u nebu. Napasti su posvuda u svijetu, ali zaštićeno mjesto bez Boga ne postoji. „Moramo posvuda podnositi bližnje jer ne može postati Abelom koga ne vježba Kainova zloća.“³²⁹

³²¹ *Isto.*

³²² *Isto.*

³²³ *Isto.*

³²⁴ *Isto.*

³²⁵ *Isto.*

³²⁶ *Isto*, I., 9, 22.

³²⁷ Prijevod: Marijan Mandac.

³²⁸ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, I., 9, 22.

³²⁹ *Isto.*

Utjecaj zlih. Društvo zlih mora se, tvrdi Grgur, izbjegavati iz jednoga razloga – da nas ne povuku u nasljedovanje. Sveti Pavao opominjao je zajednicu u Korintu, pišući im kako „dobro ćudoređe kvare zli razgovori“ (1 Kor 15, 33)³³⁰, a u knjizi Mudrih izreka čitamo: „Ne budi prijatelj gnjevnomu čovjeku niti idi s čovjekom srditim da možda ne naučiš njegove staze i svojoj duši naneseš spoticanje.“ (Izr 22, 24-25)³³¹ Oni koji su napredovali u savršenosti, oni ne trebaju izbjegavati pokvarene bližnje jer će dobrim ćudoređem prije povući zle na ispravnost, nego što će biti povučeni u pokvarenost. Za njih sveti Grgur kaže: „Obično se zna da dobri zlima koriste ili kao pomoć za spasenje ili su za svjedočanstvo osude. Neka znaju da je među njima bio prorok da im poslušana propovijed pomogne kako bi ustali ili pak kod osude budu bez isprike.“³³²

No, oni koji su slabiji moraju „izbjegavati društvo zlih da zla koja često gledaju i ne mogu popraviti ne zavole nasljedovati“³³³. Jer, Grgur primjećuje: „Tako u dušu primamo riječi svakodnevnim slušanjem kao što izdisanjem i udisanjem tijelom udišemo loš zrak. I kao što loš zrak udisan trajnim udisanjem zarazi tijelo, tako pokvareni govor trajno slušan zarazi dušu slabih da se iskvari užitkom zloga djela i bezbožnošću trajnoga razgovora.“³³⁴

Kleveta - Komu se nastojimo svidjeti? „Nadasve je ludo ako se nastojimo onima svidjeti za koje znamo da se ne sviđaju Gospodinu. (...) Ocrnjivanje pokvarenih potvrda je za naš život jer već pokazuje da imamo nešto pravednosti ako počinjemo ne dopadati se onima koji se ne sviđaju Bogu. (...) Protivi se neprijateljima Istine tko se u duši podvrgava istoj Istini. Stoga se sveti ljudi, raspaljeni u prijekoru slobodna glasa, ne boje izazvati mržnju prema sebi onih za koje znadu da Boga ne vole.“³³⁵ Tako se očituje, primjećuje Grgur, komu pripadamo.

Dok su pravedni oni koji „ne gledaju na ljudske sudove nego na ispit Vječnoga Sudca te tako preziru riječi klevetnika“³³⁶. Jezike klevetnika ne smijemo poticati, smatra Grgur, da ne propadnu. No, kada su već svojom zloćom izazvani, tada ih trebamo mirno podnositi jer tako će nam porasti zasluga. „Ali katkada treba i spriječiti da ne bi, dok o nama šire zlo, ponukali srca nevinih, koji nas mogu poslušati za dobro.“³³⁷ „Oni, čiji je život

³³⁰ Prijevod: Marijan Mandac.

³³¹ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, I., 9, 22.

³³² *Isto*, I., 9, 11.

³³³ *Isto*, I., 9, 23.

³³⁴ *Isto*.

³³⁵ *Isto*, I., 9, 14.

³³⁶ *Isto*.

³³⁷ *Isto*, I., 9, 17.

postavljen za primjer, moraju, ako mogu, spriječiti riječi svojih klevetnika³³⁸ kako oni koji su im povjereni ne bi, čuvši klevetu, ostali u zlom ćudoređu. No treba se uvijek pitati sudi li se na klevetnika zaista radi brige zbog duša ili zbog obrane svoje slave.³³⁹ Opovrgavanje kleveta, piše Grgur, treba biti „bez žara“³⁴⁰. Treba braniti svoje dostojanstvo, to je isto znak poniznosti. Isus kada sebe brani, on je bez žara, a kada brani druge sa žarom je. To vidimo kada u dvoru velikoga svećenika služi koji ga je udario mirno govori: „Ako sam krivo rekao, dokaži da je krivo! Ako li pravo, zašto me udaraš?“ (Iv 18, 23) No, u Hramu, kada brani slavu Očevu ne libi se uzeti bič i njime istjerati prodavače i trgovce koji od kuće Očeve učiniše kuću trgovačku (usp. Iv 2, 16). Žar je onaj kojim pokazujemo da nam je stalo.

Činjenica jest da kleveta može izazvati veliku štetu. Osobito kada se radi o osobama koje su po samom redu, staležu, životnom položaju pozvane biti svjedoci. Klevete takvih mogu ugroziti njihovo djelovanje, apostolat te izazvati izbjegavanje i nepovjerenje naroda.

No, u svemu tome najvažnije je ono što Bog, po savjesti, govori duši: „Kod svega što se o nama kaže, moramo se uvijek tihi uteći duši, tražiti nutarnjeg svjedoka i suca. Jer što koristi i ako svi hvale, a savjest optužuje? Ili što može štetiti ako nas svi ocrnjuju, a same nas savjest brani?“³⁴¹ „Svaka je slabašna duša koju klevetanje obara ili pohvale uzdižu trstika vjetrom njihana.“³⁴²

Sud o sebi i bližnjemu. „Znamo da samoljublje svom snagom zatvara oko srca.“³⁴³ Od tuda proizlazi to da nam se ono što mi činimo ne čini teškim, ali kada bližnji čini to isto onda nam je „veoma odvratno“³⁴⁴. Zašto je to tako? Grgur odgovara: „jer niti sebe motrimo kao bližnjega ni bližnjega kao sebe“³⁴⁵. Kada bismo sebe gledali kao bližnjega, onda bismo vidjeli i svoja djela koja su vrijedna prijekora. A kada bismo bližnjega gledali kao sebe, ne bi nam se njegovo djelovanje činilo nemilo. Prema tome: „Svaki čovjek koji drugačije važe ono što pripada bližnjemu, a drugačije ono što je njegovo, posjeduje 'uteg i uteg' (Izr 20, 10). (...) Kada bi čovjek bližnjega ljubio kao sebe, ljubio bi ga kao sebe u

³³⁸ *Isto*, I., 9, 18.

³³⁹ Usp. *isto*.

³⁴⁰ Usp. *isto*, I., 9, 20.

³⁴¹ *Isto*, I., 9, 15.

³⁴² *Isto*, I., 9, 16.

³⁴³ *Isto*, I., 4, 9.

³⁴⁴ *Isto*.

³⁴⁵ *Isto*.

dobrima. I kada bi na se gledao kao na bližnjega, sebe bi u zlima sudio kao bližnjega.“³⁴⁶
Zato Grgur piše: „Moramo sami sebe s brigom motriti kao druge i sami sebe stavljati preda se. Pokvareni ne idu u nazočnosti svojega lica jer ono što čine nikada ne motre.“³⁴⁷

Biti u nazočnosti svojega lica. Grgur piše kako oni koji su pravedni pažljivo gledaju svoj život i ispituju koliko svaki dan rastu u dobru ili koliko možda od dobra otpadaju. Takvi „sebe stavljaju pred sebe i idu u svojoj nazočnosti“³⁴⁸.

„Svatko tko zanemaruje nadzor nad svojim životom, omalovažuje ili ne zna ispitati što čini, što govori, što misli: taj ne ide oči u oči sa sobom jer ne zna kakav je u svojem ćudoređu ili činima. Sebi nije nazočan tko se ne brine da samoga sebe svaki dan ispituje i upoznaje. Onaj sebe uistinu pred sebe stavlja i sebi je prisutan tko sebe gleda u svojim činima kao da je netko drugi.“³⁴⁹ Vidimo kako Grgur ističe da je za napredovanje u duhovnom, a onda i u zajedničkom životu, važno trajno upoznavanje i ispitivanje sebe.

3.1. Osvrt

Možemo primijetiti koliko je Grgur otvoren i s kakvom pronicljivošću i ozbiljnošću, a istodobno i s kakvom velikom jednostavnošću, izriče i upozorava na poteškoće na koje se nailazi u životu u zajednici redovnika, ali i vjernika. Grgur nas poučava da je za redovničku zajednicu bitno naglasiti da je Gospodin onaj koji ju okuplja i vodi, da je njegova milost ona koja omogućuje da velike različitosti žive zajedno. No, da bi to bilo moguće, svatko sebe treba odgajati u strpljivosti i ljubavi, kako bismo mogli nositi jedni druge. Pozvani smo i dužni smo izgrađivati istinsko zajedništvo sloge, što je najveće oružje u borbi protiv Zloga i njegovih nasrtaja. Grgur je svjestan da u svakoj zajednici ima žita i kukolja. Stoga jasno govori o onima koji oslabljuju bedeme zajednice te svojim neautentičnim životom nastoje pokvariti one koji su slabi, ili gorkim jezikom uništiti ugled onih koji su jaki. Na opasnost da ne želimo živjeti s onima koje smatramo zlima Grgur jasno piše kako takva duša još nema dovoljno krjeposti i poziva ju da bude „brat aždajama i drug nojevima“ (usp. Job 30, 29). No, treba biti oprezan, jer stalno slušanje lošega govora može otrovati duše onih koji su slabiji. Prema Grguru, oni koji su žrtve lošega govora, klevete, trebaju ih mirno podnositi, osim ako potreba zahtjeva obranu radi

³⁴⁶ *Isto.*

³⁴⁷ *Isto.*

³⁴⁸ *Isto*, I., 4, 8.

³⁴⁹ *Isto.*

slave Božje. Tada treba biti oprezan i paziti da se pod izlikom slave Božje ne brani osobna slava, a to će se očitovati u mjeri žara s kojom se duša brani. Grgur također upozorava na različita mjerila s kojima mjerimo svoje čine i čine drugih. Zato je važno da svatko promatra sebe, da „stavlja sebe pred sebe“ pred Bogom, kako bi spoznao koliko zapravo raste ili ne raste u dobru, kako bi upoznao sebe.

Zaključak

U ovom radu zasigurno nismo ni blizu uspjeli prikazati sve misli o askezi koje se mogu pronaći u analiziranim djelima sv. Jeronima i sv. Grgura. Susreli smo se Jeronimovim pozivom svim kršćanima, osobito redovnicima, na rad na sebi kako bi mogli rasti u krjeposti. Rad, prema Jeronimu, posvećuje, dok besposlica vodi u propast. Valja nam živjeti i raditi autentično, ustrajati i ne osvrutati se. Jeronim ističe važnost neprestane molitve u ložnici srca te poziva na poznavanje i ljubav prema Svetom pismu. Kršćanin, redovnik, vojnik je u vojsci Kristovoj te treba biti budan i spreman na borbu, svjestan da progonstva ne će izostajati. Zavjet djevičanstva ili, kako ga Jeronim naziva, čistoće jest bitan, ali on nije dovoljan. Čistoća traži žrtvu od onoga tko joj se posvećuje. Jeronim ju smatra izvrsnijim putem, ali na njemu postoji opasnost pada. Zato valja biti budan i čuvati čistoću te se ugledati na primjere i uzore, a osobino na Blaženu Djevicu Mariju. Sve izvrsno, smatra Jeronim, daje se na volju pa tako i poziv na siromaštvo (i posvećeni život uopće). Uvidjeli smo kako se savršeno siromaštvo, prema Jeronimu, sastoji u odreknuću od svega, u traženju Kraljevstva Božjega, u povjerenju da će sve drugo potrebno biti dano. Nužno je po samoj naravi da svaka redovnička zajednica ima poglavara koji bi trebao blago, ali ozbiljno, služeći, upravljati te zajedno sa svojom braćom ili sestrama otkrivati Božje putove. Pojedinci u redovničkoj zajednici pozvani su biti poslušni poglavaru i time imati veliku duhovnu korist, dok će u neposlušnosti ozbiljno štetovati. U stvarnosti zajedničkoga života i međuljudskih odnosa Jeronim upozorava kako redovnik krvnoj obitelji ne smije dopustiti da ga ometa u vršenju Božje volje. Vidjeli smo kako je velika korist, snaga i bogatstvo života u zajednici, kako je važno s kim se okružujemo i za kim se povodimo. Vidjeli smo opasnost koja se krije u kleveti, potrebu za neobaziranjem na tuđa mišljenja, a čuli smo i Jeronimovo promišljanje o srdžbi.

Promišljali smo i o Grgurovim mislima o odnosu rada i molitve, o nužnosti akcije i zagonetki kontemplacije. Zavjet djevičanstva očituje se, tvrdi Grgur, u posebnoj ljubavi duše prema Zaručniku te je ona ranjena ranom ljubavi, bolna je od ljubavi. Zavjet siromaštva pokazuje se u jednoj drugoj slabosti – u „šepavosti za ovaj svijet“ – u kojoj postajemo tuđi sebi i svijetu te plaćemo zbog vlastitih grijeha i odlaganja vječnosti. Za zavjet poslušnosti Grguru je temeljna krjepost poniznosti koja se očituje u načinu govora podložnika i u načinu ponašanja poglavara koji imaju dužnost rasplamsavati duh i čuvati duše podložnika. Originalnost Grgurovih misli očituje se i u govoru o zajedničkom životu. Gospodin je onaj koji okuplja zajednicu i čini mogućim zajednički život u kojem

je važna krjepost strpljivosti, kako bi se moglo ljubiti i nositi druge. Tek zajednica, koja živi u slozi, može biti uspješno oružje u duhovnom boju. Svaki pojedinac obogaćuje zajednicu svojim darovima koji bi trebali biti ili poticaj za napredovanje ili voditi poniznosti. Grgur je svjestan da, gdje god ima ljudi, ima i onih koji surađuju s milošću i onih koji ne surađuju, te postaju rušitelji i škorpioni u zajednici. Takve treba, smatra Grgur, ili strpljivo podnositi, ili izbjegavati, ovisno o čvrstoći i snazi duha. Svatko, da bi mogao živjeti i napredovati u zajednici, mora hodati u nazočnosti svojega lica, stavljati sebe pred sebe i pred Bogom uočavati koliko raste ili ne raste u dobru. Tek će tada moći ispravno gledati bližnjega i donositi ispravan sud o njemu.

Sličnosti i razlike. Usporedimo li Jeronima i Grgura, možemo zaključiti kako su u mnogim pitanjima gotovo istoga mišljenja. To nas ne treba čuditi, jer obojica vjeruju u Isusa Krista, odnosno žive u Istini i traže Istinu. Oslanjajući se na Sveto pismo, obojica, svaki na svoj način, ističu važnost molitve, povjerljiva razgovora s Gospodinom, nužnost rada, tj. dobrih djela za spasenje. Od obojice smo čuli promišljanja o shvaćanju zavjeta djevičanstva, siromaštva i poslušnosti te o zajedničkom životu, tj. o međuljudskim odnosima s pitanjima klevete, mišljenja drugih, utjecajima onih koji nas okružuju, o bogatstvu i blagoslovu zajedničkoga života. Razlikuju se u pristupu. Jeronim kao da pristupa više disciplinski i moralno, dajući upute za izvanjsko oblikovanje života. No, kod Grgura nalazimo više mističan pristup svim temama, tj. nailazimo na promišljanja o stanju duše u dubokom odnosu prema Bogu. Isto tako, Grgur više naglašava potrebu Božje milosti te više upućuje na ideal intimnoga odnosa ljubavi i kontemplacije Boga.

Aktualnost. Obojica autora i danas mogu biti aktualni, osobito ako imamo na umu da su i jedan i drugi imali presudan utjecaj na razumijevanje i življenje redovništva na Zapadu. Božja istina, duhovni put i ono što je dobro za čovjeka u njegovoj biti, nije promjenjiva vrijednost. Dok će nam Jeronim možda dati neke prijedloge, ideje i poticaje kako urediti život, Grgur će nam dati uvid i uvesti nas u unutarnje razumijevanje onoga što želimo činiti i pojasniti nam kojemu će nas cilju to dovesti. Zaista autentično živjeti po prijedlozima, uputama i zahtjevima koje pred nas stavljaju sv. Jeronim i sv. Grgur, prava je askeza koja traži trajno vježbanje, odricanje i promjenu vlastitih obrazaca ponašanja kako bi se suobličili idealu Krista. Traži ustrajnost kako bismo rasli u dobru, u čistoći srca, u krjepostima, u ljubavi, u istini, u autentičnosti. Imati otvoreno i poučljivo srce koje će vidjeti da tamo gdje mislimo da stojimo, zapravo ne stojimo, imati hrabrosti suočiti se

s tim te, uz pomoć Božje milosti, raditi na tome – put je koji vodi prema svetosti, prema vječnosti.

Stoga bismo ovaj rad završili s dvjema mislima, Jeronimovom i Grgurovom:

„Sve dade Bogu, tko sama sebe pokloni.“³⁵⁰

(sv. Jeronim)

„Što su u svetoj Crkvi ložnice ako ne srca onih u kojima se duša ljubavlju povezuje s nevidljivim zaručnikom da gori žarom za njim, više ništa ne žudi što je na svijetu, kaznom smatra dužinu ovoga života, hita izaći i zagrljajem ljubavi počivati u gledanju nebeskoga zaručnika. Duša koja je već takva ne prihvaća nikakvu utjehu sadašnjega života nego iz srca prema onom koga ljubi uzdiše, plamti, čezne, tjeskobna je.

Samo joj njezino zdravlje postaje bez značenja jer ju je probola rana ljubavi.

Zato u Pjesmi nad pjesmama kaže: 'Ja sam ranjena ljubavlju.' (Pj 2, 5)

Loše je zdravlje srca koje ne pozna bol te rane.“³⁵¹

(sv. Grgur Veliki)

³⁵⁰ I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, I., 282.

³⁵¹ GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, II., 3, 8.

Literatura

Dokumenti:

IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, Zagreb, 1996.

Rječnici, enciklopedije:

M. DOWNEY, Askeza, u: M. GLAZIER, M. HELLWIG (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, Split, 1998., 55-57.

T. Z. TENŠEK, Askeza, u: A. STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 70-73.

Knjige:

BENEDIKT, *Pravilo*, dostupno na:

https://samostan-cokovac.hr/images/articles/Pravilo_sv_Benedikta.pdf (25.5.2024.)

A. di BERNARDINO (ur.), *Patrology*, IV., Westminster Maryland, 1992.

Ž. BEZIĆ, *Kršćansko savršenstvo. Asketika*, Split, 1973.

Ž. BIŠĆAN, T. Z. TENŠEK, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, Zagreb, 2000.

GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, Zagreb – Zadar, 2020.

IVAN KASIAN, *Duhovni boj s osam glavnih strasti*, Zagreb, 2013.

SVETI JERONIM, *Izabrane poslanice*, Split, 1990.

J. LECLERCQ, F. VANDENBROUCKE, L. BOUYER, *A History of Christian Spirituality, II. The Spirituality of the Middle Ages*, London, 1968.

S. LEDIĆ, *Pape kroz povijest*, Zagreb, 2005.

I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima, I.*, Zagreb, 1908.

I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima, II.*, Zagreb, 1908.

Nepoznati pisac iz 14.st., *Oblak neznanja i Knjiga povjerljivih savjeta*, Zagreb, 2011.

I. RAGUŽ, *Constructus – Destructus. Dijalozi s prijateljem. Grgur Veliki*, Đakovo, 2020.

P. VRABEC (gl. ur.), *Franjevački izvori*, Sarajevo – Zagreb, 2012.

Članci:

I. P. BOCK, Sv. Augustin idealni osnivač redova, u: *Obnovljeni život* 11(1930.)8, 360.-372.

I. BODROŽIĆ, Nepoznavanje Pisma je nepoznavanje Krista, u: *Vrhbosnensia* 25(2021.)2, 197.-214.

I. BODROŽIĆ, O Bogu posvećenom životu u patristici. Prikaz povijesnoga razvoja i duhovnosti, u: *Diacovensia*, 23(2015.)4, 425.-440.

I. BODROŽIĆ, Vratiti dug sv. Jeronimu, u: *Crkva u svijetu* 55(2020.)2, 191.-195.

J. BRATULIĆ, Sveti Jeronim Dalmatinac, predgovor u: SVETI JERONIM, *Izabrane poslanice*, Split, 1990., IX.-XLV.

FRANJO, Nepotvrđeno pravilo, u: *Franjevački izvori*, Sarajevo – Zagreb, 2012., 159.-177.

J. KNEŽEVIĆ, Sv. Jeronim – prevoditelj i tumač Svetog pisma. O 1600. obljetnici njegova rođenja, u: *Vrhbosnensia* 25(2021.)2, 169.-173.

J. LECLERCQ, The teaching of st. Gregory, u: J. LECLERCQ, F. VANDENBROUCKE, L. BOUYER, *A History of Christian Spirituality, II. The Spirituality of the Middle Ages*, London, 1968., 3.-30.

M. MANDAC, Uvod u Homilije o proroku Ezekielu, u: GRGUR VELIKI, *Homilije o proroku Ezekielu*, Zagreb-Zadar, 2020., 7.-22.

A. MIŠIĆ, Elementi svećeničke duhovnosti u spisima sv. Jeronima, u: *Obnovljeni život* 45(1990.)4, 219.-232.

F. PODGORELEC, Uloga molitve i askeze za osobni i zajednički život Reda bosonogih karmelićana, u: *Diacovensia* 23(2015.)4, 511.-534.

I. RAGUŽ, O svećeničkom celibatu u krizama današnje Crkve, u: *Diacovensia* 18(2010.)2, 313.-328.

D. TUKARA, Kršćanske poruke u pismima sv. Jeronima, u: *Diacovensia* 28(2020.)4, 603.-623.